

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Diplomová práce

MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANA MOŘSKÝCH SAVCŮ

Michal Hloušek

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Karolina Žáková, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Září 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, veškeré použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Zelenči, dne 30. září 2012

OBSAH

Poděkování	4
Předmluva	5
Úvod	6
1. Ochrana mořských savců v rámci mezinárodních úmluv významných pro ochranu biodiverzity	8
2. Ochrana kytovců	14
2.1. Mezinárodní velrybářská komise.....	15
2.2. Lovit, či nelovit - toť otázka.....	24
2.3. Komerční lov v přestrojení a Mezinárodní soudní dvůr.....	27
2.4. Malé velryby, delfíni a sviňuchy	30
3. Ochrana ledních medvědů	34
3.1. Historie ochrany ledních medvědů.....	35
3.2. Dohoda o ochraně ledních medvědů.....	36
3.3. Dohody navazující na ACPB.....	39
3.4. Paradox sportovního lovu.....	42
3.5. Nejistá budoucnost ledních medvědů.....	43
4. Ochrana ploutvonožců	47
4.1. Ochrana ploutvonožců ve druhé polovině 20. století	48
4.2. Evropský zákaz obchodu s kožešinami	55
Závěr	57
Seznam zkratk	60
Seznam použité literatury	62
Summary	66
Abstrakt	68

PODĚKOVÁNÍ

Velký dík patří JUDr. Karolině Žákové, Ph.D. za to, že mi otevřela bránu do světa právní ochrany mořských savců, za laskavé vedení diplomové práce, cenné rady a podporu.

PŘEDMLUVA

“With every drop of water you drink, every breath you take, you’re connected to the sea. No matter where on Earth you live.”

- Sylvia Earle

Když v únoru 2009 přebírala Sylvia Earle cenu TED¹, hovořila o zásadním významu oceánů pro každého z nás, o drancování přírodního bohatství, jež se ukrývá pod hladinou, a o tom, že je nejvyšší čas obrátit list a pokusit se zachránit nejen oceány, ale s nimi i celou planetu. Připomínala, že zdraví oceánů je nezbytné pro zdraví lidí a že je nutné o něj pečovat - bez ohledu na to, zda žijeme na pobřeží či vysoko v horách, na Novém Zélandu či uprostřed Evropy.

Její slova je přitom možné vztáhnout na veškerý život v mořích, od jeho nenápadných, tajemství stále ještě obestřených forem až po patrně nejcharismatictější obyvatele oceánů - mořské savce, kterým je věnována tato diplomová práce. A byť na jejím počátku stála především autorova zvědavost a snaha lépe porozumět těmto fascinujícím mořským tvorům a přiblížit se jim nejen optikou mezinárodního práva životního prostředí, následující kapitoly naznačují, že pozornost si mořští savci zaslouží i v České republice.

¹ TED (*Technology, Entertainment, Design*) je mezinárodní konference, jejímž hlavním cílem je šíření těch nejzajímavějších myšlenek. Oceněná Sylvia Earle patří mezi přední vědce zabývající se podmořským výzkumem a neúnavně zastávající oceánů.

ÚVOD

Mořští savci - kytovci, sirény, ploutvonožci, mořské vydry i lední medvědi - patří mezi nejstarší žijící zástupce živočišné říše na Zemi. Tvoří poměrně zvláštní, heterogenní skupinu zvířat, volně propojenou jejich vázaností na vodní, převážně mořské prostředí. Stejně jako ostatní savci, i ti mořští přivádí na svět živá, matčíným mlékem krmená mláďata, jsou teplokrevní a nedokáží dýchat pod vodou. Přesto právě ve vodě či nad její hladinou tráví přinejmenším podstatnou část svého života, čímž se odlišují od svých suchozemských protějšků.

Míra přizpůsobení se vodnímu prostředí se nicméně druh od druhu výrazně liší a proměnlivá je i oblast jejich výskytu - sahá od tropů až po oblasti za polárním kruhem, stejně jako migrační trasy některých velryb. Ne všichni mořští savci však patří mezi stěhovavé druhy. Někteří delfini neopustí za celý svůj život řeku, ve které se narodili, a se svým rodným prostředím jsou pevně svázány i druhy závislé na ledové příkrývce oceánu, zejména lední medvědi, běluhy, narvalové a někteří ploutvonožci, kteří se dokázali adaptovat na drsné podmínky polárních oblastí. Všichni pak okupují nejvyšší příčky potravního řetězce, na jehož narušení ze strany člověka jsou citliví stejně jako na jakoukoli změnu svého životního prostředí.

S tím souvisí i hrozby, jimž dnes mořští savci čelí. Komerční lov - ještě v 70. letech minulého století hlavní zdroj jejich ohrožení - byl na vrcholu pomyslného žebříčku i díky mezinárodním úmluvám přijatým na jejich ochranu postupně nahrazen rybolovem, přesněji pak jeho rozsahem a neselektivními technikami, kvůli nimž končí v rybářských sítích vedle ryb i spousta necílených druhů. K významným zdrojům ohrožení se dále řadí podvodní hluk a stavba říčních přehrad, jakož i jiné formy degradace a fragmentace stanovišť či jejich zabírání člověkem. Plíživější, nicméně o nic méně závažné, je nebezpečí vyvolané globálním oteplováním a stále rostoucím znečištěním moří.

Mezinárodní úmluvy o ochraně mořských savců se nicméně věnují především regulaci komečního lovu a jen v omezené míře i zachování stanovišť, tvorbě chráněných oblastí a obchodu s jednotlivými exempláři, kterým se však, spolu se znečištěním moří, více zabývají širěji pojaté úmluvy globálního charakteru. A právě jim

je věnována první kapitola této diplomové práce, neboť představují, vedle obecného rámce, důležitý nástroj pro ochranu těchto charismatických druhů.

Na přehled těch nejdůležitějších mezinárodních úmluv významných pro ochranu biodiverzity pak navazují tři kapitoly věnované některým druhům, respektive vyšším taxonům mořských savců. Vzhledem k rozsahu diplomové práce, dostupnosti zdrojů a pokrytí jednotlivých druhů odbornou literaturou nebylo možné věnovat se podrobně každému z nich. Tváří v tvář pouze povrchnímu pojednání o co největším počtu zástupců mořských savců, které by nevyhnutelně sklouzávalo k opakování, jsem se nakonec rozhodl zaměřit se pouze na kytovce (zejména na tzv. velké velryby), lední medvědy a ploutvonožce. Tento přístup mi umožnil zabývat se nejen relevantními mezinárodními úmluvami, ale i zajímavými dílčími otázkami spojenými s jejich ochranou, na které by se jinak nedostalo.

Kapitola o ochraně kytovců tak pojednává nejen o činnosti Mezinárodní velrybářské komise, ale i o patové situaci, ve které se již více než dvě desetiletí nachází, o sporu vedeném mezi jejími členy u Mezinárodního soudního dvora a částečně i o základní otázce, jejíž řešení je pro další fungování velrybářské komise zcela zásadní, a sice zda velryby vůbec lovit. Ledním medvědům, kteří mezi ostatními druhy mořských savců doslova vyčnívají, je věnována prostřední a nejpodrobnější část této práce - prostor dostaly otázky spojené s přístupem původních obyvatel arktických oblastí k využívání přírodních zdrojů, s překvapivým vlivem sportovního lovu na stav medvědíh populací a s bezprecedentní hrozbou, kterou pro lední medvědy představuje globální oteplování a s ním související arktické tání. A konečně pasáž o ploutvonožcích se vedle jednotlivých mezinárodních úmluv zabývá i nedávným zákazem obchodu s kožešinami pocházejícími z těchto zvířat uvnitř Evropské unie.

Při psaní diplomové práce jsem, vzhledem k jejímu zaměření, vycházel především ze zahraniční literatury a z oficiálních dokumentů mezinárodních organizací. Velmi přínosný pak byl můj pobyt v rámci programu Erasmus na Université Panthéon-Assas v Paříži, kde jsem měl k relevantní odborné literatuře více než dostatečný přístup.

Práce odráží právní stav k 31. srpnu 2012.

1. OCHRANA MOŘSKÝCH SAVCŮ V RÁMCI MEZINÁRODNÍCH ÚMLUV VÝZNAMNÝCH PRO OCHRANU BIODIVERZITY

Mořských savců a jejich ochrany se dotýká celá řada mezinárodních úmluv, ať už přímo, či prostřednictvím ochrany divoké přírody, prevence před znečištěním či regulace mezinárodního obchodu se zvířaty. Cílem této kapitoly však není, i vzhledem k omezenému prostoru, sestavit jejich ucelený seznam, ale věnovat se těm nejvýznamnějším z nich a jejich vztahu k ochraně mořských savců.²

Úmluva OSN o mořském právu

Úmluva OSN o mořském právu (*United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS*) patří k nejvýznamnějším mezinárodním úmluvám vůbec. Přijata byla 10. prosince 1982 v Montego Bay na Jamajce a mezi její signatáře se řadí převážná část světového společenství.³ Smluvní strany při jejím přijetí vycházely z předpokladu, že stejně jako jsou navzájem propojena světová moře a oceány, jsou jedna s druhou propleteny i dílčí otázky spojené s jejich využíváním. Cílem úmluvy tak není nic menšího než komplexní úprava právního režimu moří, včetně využívání živých i neživých přírodních zdrojů.

Rozsah úpravy a její obecný charakter činí z této úmluvy základní pramen mezinárodního mořského práva, kterému odpovídá i její výsadní postavení - žádná jiná úmluva nesmí odporovat jejím ustanovením. O UNCLOS se tak běžně hovoří jako o „Ústavě pro oceány“ (*Constitution for the Oceans*).⁴ To však neznamená, že by se vývoj mořského práva zastavil v době jejího přijetí. Naopak, úmluva s dalším vývojem počítá a tím, že se soustředí spíše na stanovení základních pravidel a principů, jej i umožňuje.

2 Níže uvedenými úmluvami, ale nejen jimi, se podrobněji zabývá například Stejskal, V.: *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, Linde Praha, 2006, 591 str.

3 V platnost však vstoupila až o více než deset let později, 16. listopadu 1994. V současnosti má 162 smluvních stran.

4 Takto ji nazval prezident třetí konference OSN o mořském právu, Tommy T. B. Koh.

Z hlediska ochrany biologické rozmanitosti moří jsou významná ustanovení o racionálním využívání biologických zdrojů, o doprovodných a závislých druzích⁵ a o ochraně mořského prostředí před znečištěním, používáním technologií poškozujících mořská stanoviště a introdukcí nepůvodních druhů.⁶ Znečištění moří je v současnosti pro mořské savce - převážně dlouhověká zvířata pohybující se na nejvyšších příčkách potravního řetězce - jednou z nejzávažnějších forem ohrožení.

Přímo mořským savcům je pak věnován čl. 65 úmluvy, který nabádá smluvní státy ke spolupráci na jejich ochraně a zachování (v případě kytovců prostřednictvím příslušných mezinárodních organizací) a podporuje je v přijetí přísnější regulace, než kterou úmluva požaduje pro ostatní biologické zdroje.

Úmluva o biologické rozmanitosti

Základní pravidla ochrany a udržitelného využívání biodiverzity stanoví Úmluva o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity, CBD*). K podpisu byla otevřena 5. června 1992 na druhé Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (*United Nations Conference on Environment and Development, UNCED*)⁷ v Riu de Janeiru, a protože svůj podpis v krátké době připojila naprostá většina světového společenství, vstoupila v platnost ještě dříve než o desetiletí starší UNCLOS.⁸

CBD stojí na třech základních pilířích: ochraně biologické rozmanitosti, udržitelném využívání jejích složek a spravedlivém rozdělování užitku a výhod

5 Stmluvní státy mají na základě čl. 61 UNCLOS povinnost brát v úvahu dopady opatření přijatých za účelem hospodaření s biologickými zdroji na druhy doprovodné a závislé na druzích využívaných (*species associated with or dependent upon harvested species*), a to s cílem udržet, popřípadě obnovit stavy populací těchto druhů nad úroveň, při níž by mohlo dojít k závažnému ohrožení jejich reprodukce.

6 Úmluva OSN o mořském právu načrtla ve své dvanácté části (*Protection and preservation of the marine environment*) základní a všem společné obrysy ochrany mořského prostředí před znečištěním. Šlo o důležitý krok vpřed, neboť do té doby nejednotná, po celém světě roztroušená a pouze některé státy zavazující pravidla by účinnou ochranu zajistit nemohla.

7 Tato konference, známá spíše jako Summit Země (*Earth Summit*), je považována za jeden z milníků ve vývoji mezinárodního práva životního prostředí. V Riu de Janeiro se konala 3.-14. června a spolu s CBD byly přijaty i dva nástroje *soft law*, s úmluvou často spojované: Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji (*Rio Declaration on Environment and Development*) a Agenda 21 (*Agenda 21*).

8 V platnost vstoupila 29. prosince 1993. V současné době má 193 signatářů.

plynoucích z využívání genetických zdrojů. Především si však klade za cíl zabránit další, člověkem způsobené ztrátě rostlinných a živočišných druhů.

Sama o sobě nicméně na dosažení vytyčeného cíle nestačí, neboť povinnosti, které svým smluvním stranám ukládá, jsou příliš obecné a měkce formulované. Její přínos tedy spočívá především v určitém myšlenkovém posunu, v uvědomění si významu biologické rozmanitosti pro život na Zemi a v závazku světového společenství chránit a zachovat každou jednotlivou formu života na naší planetě.

Role CBD tak není pouze normativní - úmluva zároveň slouží jako významné mezinárodní fórum pro řešení dílčích otázek a otevírá dveře další a hlubší spolupráci na ochraně a udržitelném využívání biodiverzity, jejíž základní obrysy stanoví. Díky definicím základních pojmů (biologická rozmanitost, ekosystém, trvale udržitelné využívání a mnohé další) a novým přístupům k ochraně přírody je zároveň důležitou a nezřídka využívanou interpretační pomůckou, použitelnou i pro současný výklad starších mezinárodních úmluv - tedy i úmluv zabývajících se výlučně ochranou mořských savců, z nichž některé patří mezi nejstarší dosud platné environmentální úmluvy vůbec.

Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy

Velmi významná je pro mořské savce Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících zvířat a planě rostoucích rostlin (*Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, CITES). Přijata byla 3. března 1973 ve Washingtonu⁹ a jejím cílem je ochrana ohrožených druhů rostlin a živočichů prostřednictvím regulace mezinárodního obchodu¹⁰ s jejich exempláři.

Všechny druhy zvířat a rostlin, na něž se úmluva vztahuje, jsou zapsány na jeden ze tří seznamů. Každý ze seznamů tvoří samostatnou přílohu k úmluvě a pro každou z nich pak platí odlišný režim. V příloze I (*Appendix I*) jsou uvedeny druhy, kterým hrozí vyhynutí, a obchod s nimi je tak možný pouze ve výjimečných případech. Příloha II

⁹ V platnost vstoupila 1. července 1975. V současnosti má 176 smluvních stran.

¹⁰ Obchodem se dle čl. I, písm. c) CITES rozumí kromě vývozu, opětovného vývozu (reexportu) a dovozu i introdukce z moře - dovoz exemplářů kteréhokoli druhu ulovených v mořských vodách nespádajících pod jurisdikci žádného státu [čl. I, písm. e) CITES]. Úmluva se tak vztahuje i na exempláře ohrožených mořských druhů ulovené na volném moři.

(*Appendix II*) obsahuje seznam druhů, kterým sice vyhynutí nutně nehrozí, obchod s nimi však musí být kontrolován tak, aby nebyly využívány způsobem neslučitelným s jejich přežitím. A konečně třetí, poslední příloha (*Appendix III*) vede seznam druhů chráněných alespoň v jedné zemi, která požádala ostatní smluvní strany CITES o součinnost při kontrole obchodu s jejich exempláři.

Význam této úmluvy pro mořské savce je patrný při pročitání jednotlivých seznamů. Jsou na nich zapsáni všichni kytovci (druhy výslovně neuvedené v první příloze¹¹ zachytává příloha II), lední medvědi, mroži, někteří lachtani a tuleni¹², mořské vydry, dugongové i kapustňáci a CITES tak patří mezi nejdůležitější globální úmluvy vztahující se k ochraně mořských savců.

Bonnská úmluva

Velmi významná je rovněž Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (*Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals*, CMS), přijatá 23. června 1979 v Bonnu¹³. Úmluva poskytuje ochranu ohroženým stěhovavým druhům a podporuje uzavírání vícestranných úmluv na ochranu druhů s nepříznivým zachovným statusem i spolupráci na vědeckém výzkumu. Cílem je účinná ochrana mořských, suchozemských i létavých stěhovavých druhů a jejich stanovišť po celé délce jejich migrační trasy.

Stěhovavé druhy, na které se vztahuje, úmluva dělí mezi své dvě přílohy. Zatímco všechny druhy uvedené v příloze I (*Appendix I*) jsou považovány za ohrožené a areálové státy¹⁴ mají povinnost je chránit (základem takové ochrany je zákaz lovu i

11 Mezi druhy uvedené v první příloze patří všechny tzv. velké velryby (viz následující kapitola) a dále například delfin tuponosý, delfin indočínský, sviňucha kalifornská a vorvaňovec anarnak.

12 K ploutvonožcům uvedeným v první příloze patří lachtan guadelupský a tuleň středomořský, v příloze II jsou uvedeni rypouš sloní, lachtan jihoafrický a další. Mroži jsou vedeni na seznamu třetí přílohy, kam byli zapsáni na návrh Kanady.

13 V platnost vstoupila 1. listopadu 1983. V současné době má 117 smluvních stran.

14 Areálový stát je „jakýkoli stát, který vykonává jurisdikci nad kteroukoli částí areálu stěhovavého druhu, nebo stát, pod jehož vlajkou plující lodě se zabývají lovem tohoto stěhovavého druhu mimo hranice státní jurisdikce“ [čl. I, odst. 1, písm. h) Bonnské úmluvy]. Areál stěhovavého druhu potom zahrnuje „všechny suchozemské či vodní plochy, které stěhovavý druh obývá, v nichž se dočasně zdržuje, které překračuje či přelétá v kterékoli době na své normální migrační cestě“ [čl. I, odst. 1, písm. f) Bonnské úmluvy].

odchytu a ochrana stanovišť), druhům zapsaným na seznamu přílohy II (*Appendix II*) by výrazně prospěla mezinárodní spolupráce a jejich ochrana by tak měla být předmětem regionálních dohod, jejichž přijetí úmluva předpokládá.

Podobně jako v případě CITES, i na seznamech Bonnské úmluvy najdeme celou řadu mořských savců (především kytovců)¹⁵, přičemž ochranu některých z nich dále posilují regionální dohody a memoranda porozumění přijatá v návaznosti na CMS.¹⁶

NAMMCO

Severoatlantická komise pro mořské savce (*North Atlantic Marine Mammals Commission*, NAMMCO), byla založena Dohodou o spolupráci při výzkumu, ochraně a hospodaření s mořskými savci v severním Atlantiku (*Agreement on Cooperation in Research, Conservation and Management of Marine Mammals in the North Atlantic*, zkráceně *NAMMCO Agreement*), uzavřenou 9. dubna 1992 v Nuuku (Grónsko) mezi Faerskými ostrovy, Grónskem, Islandem a Norskem.¹⁷

NAMMCO je především mezinárodním fórem pro koordinaci výzkumu zaměřeného na mořský ekosystém jako celek a lepší porozumění roli, kterou v něm mořští savci hrají. O výsledky výzkumu se pak opírají jednotlivá opatření zaměřená na jejich ochranu a využívání.¹⁸

Zatímco se jiné multilaterální úmluvy a jimi zřízené komise omezují pouze na některé druhy kytovců či ploutvonožců, NAMMCO se věnuje všem mořským savcům

15 Na seznamu prvé přílohy tak opět najdeme téměř všechny velké velryby a spolu s nimi například delfinovce laplatského. V druhé příloze je zapsána většina ostatních druhů kytovců, někteří ploutvonožci, dugongové a kapustňáci.

16 Mořských savců se týkají tři dohody a stejný počet memorand porozumění: Dohoda o ochraně malých kytovců Baltského a Severního moře; Dohoda o ochraně kytovců Černého moře, Středozemního moře a přílehlé atlantické oblasti; a Dohoda o ochraně tuleňů Waddenského moře; Memorandum porozumění o ochraně kytovců a jejich stanovišť v oblasti tichomořských ostrovů; Memorandum porozumění o ochraně kapustňáka a malých kytovců západní Afriky a Makaronésie; a Memorandum porozumění o ochranných opatřeních pro východoatlantické populace tuleně středomořského. O všech pak podrobněji pojednávají příslušné kapitoly.

17 V platnost vstoupila 8. července téhož roku.

18 Přijatá opatření se věnují nejrůznějším environmentálním otázkám, medotám lovu a dohledu nad jeho prováděním. Významným krokem pak bylo přijetí Společných kontrolních mechanismů pro lov mořským savců (*Joint NAMMCO Control Scheme for the Hunting of Marine Mammals*) umožňujících vyslání pozorovatelů na plavidla lovců plující pod vlajkou kterékoli ze smluvních stran či ke zpracování úlovků na pobřeží.

nacházejícím se v oblasti její působnosti. Do jisté míry je tak fórem unikátním a právě proto by zde, přestože nemá příliš smluvních stran a její činnost je prostorově omezená, neměla chybět.

2. OCHRANA KYTOVCŮ

Ze všech živočišných druhů to byly právě velryby, koho nadměrný lov přivedl jako prvního až na okraj propasti. Stalo se tak v 18. století, kdy z Biskajského zálivu téměř zmizely velryby černé. Rozvoj námořní dopravy, nová konstrukční řešení lodí a vynález výbušné harpuny¹⁹ v druhé polovině 19. století pak usnadnily a rozšířily lov velryb natolik, že dnes už většina kytovců (*Cetacea*) - především kosticovců (*Mysticeti*), ale i větších zástupců podřádu ozubených (*Odontoceti*) - patří mezi ohrožené druhy.

Na stále početnější a úspěšnější velrybářské výpravy zareagovalo světové společenství poprvé až v meziválečném období, přesněji 24. září 1931, kdy byla v Ženevě přijata první mezinárodní úmluva regulující lov velryb. Tato úmluva poskytovala ochranu některým zvláště ohroženým druhům kosticovců, zakazovala lov mláďat i jejich matek a nařizovala co nejefektivnější využití ulovených jedinců. Ke své ratifikaci však nedokázala přesvědčit zdaleka všechny velrybářské země. K tomu zavaděla z pohledu ochrany přírody nepochopitelný systém počítání a vykazování celkového úlovku jednotlivými flotilami, jehož základní jednotkou byl plejtvák obrovský. Jednomu plejtváku obrovskému pak odpovídalo 121 barelů oleje, 2 plejtváci tmaví, $\frac{5}{2}$ keporkaků či 6 plejtváků sejvalů. Tento systém postrádal jakýkoli ekologický aspekt a srovnával nesrovnatelné - ohrožené druhy s neohroženými. Celkový přínos této úmluvy tak byl přinejmenším rozporuplný.²⁰

Výrazným krokem vpřed tedy bylo až přijetí Mezinárodní úmluvy o regulaci velrybářství v roce 1946. Ač původně nešlo o ochránářskou úmluvu *stricto sensu*, ale spíše o zajištění trvale udržitelného lovu velrybích populací, karta se postupem času obrátila. Úmluva samotná se však této změně nedokázala dostatečně přizpůsobit a Mezinárodní velrybářská komise se tak dostala do slepé uličky, ze které, alespoň prozatím, nenašla cestu ven.

19 Výbušná harpuna exploduje po zásahu uvnitř velryby, což vede k podstatně rychlejší smrti. Za vynálezem ovšem nestojí snaha zmírnit trápení zasaženého zvířete, nýbrž komplikace spojené s lovem v arktických vodách.

20 Beurier, J.-P., Kiss, A.: *Droit international de l'environnement*, Pedone, 2010, str. 375-376.

2.1. Mezinárodní velrybářská komise

Nadměrný lov, decimující jednu velrybí populaci za druhou, vedl 2. prosince 1946 k přijetí Mezinárodní úmluvy o regulaci velrybářství (*International Convention for the Regulation of Whaling*, ICRW, dále také jen „velrybářská úmluva“). Patnáctka velrybářských států²¹ se tehdy ve Washingtonu rozhodla zachránit svou kořist před vyhubením a velrybářský průmysl před kolapsem. Znění úmluvy v době jejího přijetí tak bylo především pragmatické - lovem zdecimovaným populacím poskytnout čas potřebný pro jejich obnovu, která umožní a zvýší jejich další využívání, napříště udržitelné.²² Ochrana velryb tehdy nebyla ničím jiným, než cestou vedoucí k dalšímu rozvoji velrybářství.

Regulaci lovu svěřila úmluva do rukou Mezinárodní velrybářské komise (*International Whaling Commission*, IWC, dále též jen „velrybářská komise“)²³, kontrolního a řídicího orgánu, složeného ze zástupců všech smluvních stran (za každou stranu jeden). Velrybářská komise na svém každoročním zasedání projednává veškeré otázky spojené s velrybami a velrybářstvím, hodnotí stav velrybích populací a činnost Vědeckého výboru (*Scientific Committee*)²⁴ - svého mezinárodně uznávaného poradce. Její hlavní úlohou je však přijímání veškerých opatření týkajících se ochrany a racionálního využívání velrybích populací. Konkrétní opatření jsou obsažena v příloze velrybářské úmluvy, tzv. harmonogramu (*Schedule*)²⁵, jejich přijetí je podmíněno dosažením tříčtvrtinové většiny a splněním určitých podmínek (přijatá opatření nesmí odporovat cílům úmluvy, musí být podepřena vědeckými poznatky, nesmí být

21 Zakládajícími státy jsou: Argentina, Austrálie, Brazílie, Dánsko, Francie, Chile, Jihoafrická repulika, Kanada, Nizozemí, Norsko, Nový Zéland, Peru, Sovětský svaz, USA a Velká Británie. Dnes má ICRW 89 členů, včetně České republiky, která přistoupila 26. ledna 2005.

22 Srov. znění preambule ICRW.

23 Její zřízení předpokládá čl. III ICRW.

24 Vědecký výbor byl zřízen velrybářskou komisí v souladu s čl. III, odst. 4. ICRW.

25 Dle čl. I, odst. 1. ICRW je harmonogram její součástí.

diskriminační a musí brát v úvahu zájmy konzumentů velrybích produktů²⁶ i zástupců velrybářského průmyslu). Velrybářská komise tak určuje:

- a) chráněné a nechráněné druhy velryb;
- b) povolená a zakázaná období lovu;
- c) oblasti otevřené a uzavřené pro lov, včetně oblastí trvale chráněných;
- d) minimální lovné velikosti pro každý druh;
- e) konkrétní dobu, metody a intenzitu loveckých výprav (včetně maximálního množství úlovků);
- f) druh a specifikaci povoleného loveckého vybavení;
- g) postup pro měření velikosti ulovených jedinců;
- h) a způsob evidence lovu, odchyty i jiných statistických a biologických záznamů.²⁷

Změny přílohy jsou závazné pro všechny smluvní strany, které proti nim ve stanovené lhůtě nevznesou námitku²⁸. Další možností jak se vyhnout režimu přijatému velrybářskou komisí jsou speciální povolení vydávaná smluvními stranami svým státním příslušníkům, která umožňují lov velryb pro vědecké účely (*scientific permit*).²⁹ A konečně třetí, poslední výjimku představuje lov povolený domorodým komunitám několika převážně severských zemí, pro které jsou velryby nepostradatelným zdrojem potravy (*aboriginal whaling*).³⁰ Právo na posledně jmenovaný typ lovu však z úmluvy nevyplývá - o přidělení této výjimky rozhoduje v pravidelných intervalech Velrybářská komise, která v případě jejího udělení určí příslušné smluvní straně povolené druhy velryb i jejich maximální úlovek.

26 I když ulovená velryba znamenala především ohromnou spižirnu plnou masa, ani jiné části velrybího těla nezůstaly bez využití. Velrybí tuk byl tradičně používán v olejových lampách, při čištění vlny a výrobě svíček, léčivých masť i mýdel. Kostice pomáhaly tvarovat šaty i korzety a vyřezávaly se z nich rukojeti nožů. Viz. Perrin, W.F. et al.: *Encyclopedia of Marine Mammals*, Academic Press, 2009, str. 1245 a násl.

27 Čl. V, odst. 1. a 2. ICRW.

28 Námitku lze vznést do 90-ti dnů ode dne oznámení komisí přijatého opatření smluvním stranám (čl. V, odst. 3. ICRW).

29 Povolení k lovu pro vědecké účely lze vydat bez ohledu na jakékoli jiné ustanovení ICRW. Smluvní strany jsou povinny informovat IWC o všech takto vydaných povoleních a podělit se o dosažené výsledky vědeckého výzkumu (čl VIII ICRW).

30 Aktuálně se jedná o Dánsko (Grónsko), ostrov Svatého Vincence a Grenadiny (ostrov Bequia), Rusko (Sibiř) a USA (Aljaška).

Přijatá omezení lovu se vztahují na všechna plavidla (tovární lodě i velrybolovky), letadla a pozemní stanice spadající pod jurisdikci smluvních stran, ať už působí v jakýchkoli vodách.³¹ Chráněné druhy velryb Úmluva nevyjmenovává, nicméně tradičně se jimi rozumí třináctka tzv. velkých velryb (*great whales*) - všichni kosticovci³² a největší z ozubených - vorvaň obrovský (*Physeter macrocephalus*).³³

Ani přijetí ICRW však nedokázalo zabránit dalšímu poklesu velrybích populací. Jedním z důvodů byla nedostatečně ochrannářsky zaměřená opatření přijatá velrybářskou komisí v prvních třech desetiletích po vstupu úmluvy v platnost. Velrybářské státy, v té době dominující uvnitř komise, postrádaly vůli svázat svůj stále ještě vzkvétající velrybářský průmysl a veškerá regulace lovu se tak omezovala především na dílčí opatření vztahující se k jednotlivým populacím určitých druhů velryb. Regulace lovu připomínala mozaiku, kde pro každý druh i jeho jednotlivé populace platí více či méně odlišný režim. Když se pak k nedostatečně silným omezením lovu přidala slabá morálka některých velrybářských mocností, které zatajovaly část svých úlovků a výrazně tak překračovaly povolené kvóty³⁴, znamenalo to pro velrybí populace katastrofu - na konci 70. let jich byla většina zdecimována.

Kolaps velrybích populací přilákal do IWC i státy, které se na lovu velryb nikdy nepodílely. Některé z tradičních velrybářských mocností lov pod tlakem veřejného mínění ukončily, jiné alespoň slevily ze svých požadavků. Atmosféra na zasedáních velrybářské komise se proměnila a převahu získaly hlasy volající po záchraně velryb, které zejména na přelomu 70. a 80. let vedly k přijetí silných ochrannářských opatření - velrybích rezervací a moratoria na komerční lov velryb.

31 Čl. I, odst. 2. ICRW.

32 Velryba grónská (*Balaena mysticetus*), velryba černá (*Eubalaena glacialis*), velryba japonská (*Eubalaena japonica*), velryba jižní (*Eubalaena australis*), plejtvákovec šedý (*Eschrius robustus*), plejtvák obrovský (*Balaenoptera musculus*), plejtvák tmavý (*Balaenoptera physalus*), plejtvák sejval (*Balaenoptera borealis*), plejtvák Brydeův (*Balaenoptera edeni*), plejtvák malý (*Balaenoptera acutorostrata*), plejtvák trpasličí (*Balaenoptera bonaerensis*; ve skutečnosti však větší než plejtvák malý) a keporak (*Megaptera novaeangliae*).

33 Jejich seznam, vyhotovený v několika jazycích a známý jako *Nomenclature of Whales*, tvoří dodatek k ICRW. Slouží jako orientační pomůcka pro delegáty smluvních stran, narodil od harmonogramu však není součástí úmluvy.

34 Například Sovětský svaz přiznával v 50. a 60. letech jen nepatrnou část svých úlovků. Srov. Burns, W.C.G.: *The Berlin Initiative on Strengthening the Conservation Agenda of the International Whaling Commission: Toward a New Era for Cetaceans?*, in RECIEL, vol. 13, str. 75.

Velrybí rezervace (Sanctuaries)

Jak již anglický výraz napovídá, je velrybí rezervace místem, kde jsou velryby chráněny a kam za nimi lodě velrybářů nemohou. První takovou rezervací vytvořenou na půdě IWC se stal Indický oceán (*Indian Ocean Whale Sanctuary, IOS*). Příslušná rezoluce byla přijata na návrh Seychel v roce 1979, na 31. zasedání smluvních stran v Londýně. Na Indický oceán návázaly ledové vody Jižního oceánu (*South Ocean Whale Sanctuary, s přílehuovou zkratkou SOS*).³⁵ Návrh předložila Francie již v roce 1992, získat potřebnou tříčtvrtinovou většinu pro změnu přílohy se jí však podařilo až v roce 1994, na 46. zasedání IWC v mexickém Puerto Vallarta.³⁶

V obou rezervacích je přísně zakázáno lovit veškeré druhy velryb, bez ohledu na jejich zachovný status. Ačkoli ani vyhlášení rezervace nemůže vzhledem ke znění ICRW zakázat lov pro vědecké účely v dané oblasti, je takový lov v rozporu se smyslem rezervace, kterým je kompletní ochrana všech velryb na určitém území. Velrybářská komise proto na svém dublinském zasedání v roce 1995 přijala rezoluci, ve které nabádá smluvní strany, aby se zdržely vydávání povolení k lovu pro vědecké účely uvnitř velrybích rezervací.³⁷

Přestože byla SOS vyhlášena již v době, kdy byl veškerý komerční lov velryb zakázán, nešlo o pouhou formalitu, neboť moratorium mohlo být kdykoli odvoláno. O jeho zrušení usilovaly velrybářské státy vedené Japonskem a velrybí rezervace tak do jisté míry sloužily i jako záchranná síť pro případ opětovného povolení komerčního lovu. Ve světle Deklarace z Rio de Janeira (především pak jejího 15. principu) jsou velrybí rezervace rovněž chápány jako citlivé uplatnění přístupu předběžné opatrnosti při řešení závažných otázek týkajících se změn životního prostředí a jejich vlivu na velrybí stáda.³⁸

35 *Southern Ocean Sanctuary* obepíná Antarktidu, jejíž vody skýtají potravu pro 90% velkých velryb. Srov. Burns, W.C.G., Wandesforde-Smith, G.: *The International Whaling Commission and the Future of Cetaceans in a Changing World*, in *RECIEL*, vol. 11, 2002, str. 207.

36 Přestože byly obě rezervace původně vyhlášeny na desetileté období, zůstávají v platnosti dodnes, neboť uplynutím stanovené doby nezanikají, pouze má být projednáno jejich další trvání. K jejich zániku je tak zapotřebí změny přílohy ICRW.

37 Rezoluce IWC č. 1995-8.

38 Srov. znění Rezoluce IWC č. 2002-1, přijaté na 54. zasedání smluvních stran.

S přelomem tisíciletí přišly ještě další dva návrhy na vyhlášení velrybí rezervace. Austrálie a Nový Zéland předložily roku 2000 společný návrh na rozšíření SOS o jižní část Tichého oceánu a o rok později navrhla Brazílie vyhlásit i jižní část Atlantického oceánu velrybí rezervací. Ani jednomu z obou návrhů se však zatím nepodařilo získat potřebnou tříčtvrtinovou většinu.³⁹

Moratorium

Pokračující pád velrybích populací, sílící odpor veřejnosti a příliv nových členů obrátily velrybářskou komisi vzhůru nohama. Nevelrybářské země získaly koncem 70. let uvnitř IWC silnou převahu a v roce 1982 přistoupily k tehdy již jediné možné reakci na běsnění velrybářů - úplnému zákazu komerčního lovu velryb. Moratorium bylo přijato skutečně na poslední chvíli, neboť populace kosticovců se od počátku 20. století ztenčily na pouhých 4-8% jejich původní velikosti.⁴⁰ K přijetí moratoria ostatně již o deset let dříve vyzývala první konference OSN o životním prostředí.⁴¹

Ačkoli je přijaté moratorium běžně chápáno jako zákaz lovu, lov velryb výslovně nezakazuje. Právo přijmout takto znějící opatření totiž velrybářská komise nemá - může pouze stanovit výši lovných kvót pro jednotlivé druhy. Řešením tak bylo veškeré lovné kvóty vynulovat.

Navzdory alarmujícím údajům o počtu přeživších velryb ve světových mořích vneslo několik tradičních velrybářských států, odvolávajících se na nedostatečnost vědecké evidence, proti moratoriu námitku.⁴² Všechny, až na Norsko, ji nicméně pod tlakem domácího veřejného mínění postupně vzaly zpět. Japonsko však současně se

39 Burns, W.C.G., Wandesforde-Smith, G.: *op. cit.*, str. 208.

40 Gillespie, A.: *The Southern Ocean Sanctuary and the Evolution of International Environmental Law*, in *International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 15, 2000, str. 295. Odhaduje se, že jen na jižní polokouli byly v průběhu 20. století z vody vytaženy 1.5 až 2 miliony velryb. Viz. Burns, W.C.G.: *op. cit.*, str. 73.

41 Srov doporučení č. 33 Akčního plánu pro životní prostředí člověka (*Action Plan for Human Environment*), které volá po posílení IWC i vědeckého výzkumu, především však po 10-ti letém moratoriu na komerční lov velryb. Akční plán byl přijat na Konferenci OSN o životním prostředí člověka (*United Nations Conference on the Human Environment*), v roce 1972. Viz. Gillespie, A.: *op. cit.*, str. 314.

42 A sice Japonsko, Norsko, Peru a Sovětský svaz. Srov. Labat, B.: *La Commission balenière internationale a la croisée des chemins*, in *Annuaire du droit de la mer*, vol. 9, 2004, str. 214.

stažením své námitky spustilo nový vědecký program a od té doby loví velryby pro vědecké účely, zdánlivě v souladu s ICRW. Třetím a posledním ze současných členů IWC, kteří se podílejí na lovu velryb, je Island, lovíci na základě výhrady vůči moratoriu, jejímž akceptováním podmínil své opětovné přistoupení k velrybářské úmluvě v roce 2002.⁴³

Ač přijaté v roce 1982, vstoupilo moratorium v účinnost až počínaje sezónou 1986 v pobřežních vodách a 1985/86 na volném moři. Vědecký výbor byl zároveň pověřen provedením komplexního posouzení vlivu moratoria na populace velryb i jeho případné změny a přípravou nového režimu.

Revised Management Scheme

Moratorium bylo původně zamýšleno pouze jako dočasné opatření, jež umožní velrybím populacím vydechnout a alespoň částečně se vzpamatovat. Vědecký výbor mezitím pracoval na novém režimu, který by zajistil jejich napříště udržitelný lov. Tento nový režim je známý jako *Revised Management Scheme* (RMS) a jeho hlavní část, *Revised Management Procedure* (RMP), byla přijata v roce 1994.⁴⁴ Podstatou RMP je určit, které velrybí populace mohou být loveny, a stanovit takové lovné kvóty, které neohrozí jejich další přežití, přičemž loveny nesmí být populace, jejichž velikost je nižší než 54% velikosti původní (tedy před rozvojem velrybářského průmyslu) a při výpočtu lovných kvót se zohledňují nejrůznější biologické i environmentální faktory.⁴⁵

43 Island poprvé přistoupil k ICRW krátce po jejím přijetí. Ačkoli po celou dobu patřil do tábora velrybářů, nevznesl proti moratoriu námitku a stejně jako Japonsko lovil velryby pod rouškou vědy. Zpracované maso však končilo v japonských restauracích, což jen posílilo mezinárodní kritiku vědeckých programů obou zemí a v roce 1992 vedlo Island k opuštění velrybářské komise. Když se pak tato malá ostrovní země na severu Evropy rozhodla o necelých deset let později k návratu do IWC, podmínila svůj opětovný přístup k ICRW právě uznáním výhrady vůči moratoriu. Tato podmínka *sine qua non* však celý proces výrazně zkomplikovala, neboť mezi smluvními stranami nepanovala shoda na tom, zda má o islandské výhradě rozhodnout IWC, nebo jednotlivé smluvní strany na základě svých bilaterálních vztahů s Islandem, jak je v mezinárodním právu zvykem. Velrybářská komise nakonec těsnou většinou rozhodla, že posouzení výhrady formulované Islandem, a tedy i jeho přistoupení k ICRW, je plně v její kompetenci. Více k tématu viz. Gillespie, A.: *Iceland's Reservation at the International Whaling Commission*, in *European Journal of International Law*, vol. 14, n°5, str. 977-998.

44 Podrobněji viz. Rezoluce IWC č. 1994-5.

45 Labat, B.: *op. cit.*, str 221.

RMP je velmi ambiciózní - cílem je, aby i lovené populace dosáhly před koncem tohoto století 72% své původní velikosti.⁴⁶

K jeho použití však nikdy nedošlo. Podmínkou *sine qua non* je totiž přijetí celého RMS, jehož součástí je rovněž zajištění inspekce a kontroly velrybářských operací. Na podrobnostech takového mechanismu, jenž by měl být vzhledem k dřívějšímu zatajování úlovků co nejpřísnější, se však smluvní strany zatím nedohodly.

Normalizace IWC

Příliv států požadujících okamžité zastavení lovu velryb vystřídala v 90. letech vlna zemí podporujících státy velrybářské, ačkoli žádná z nich mezi velrybáře nepatřila. Poměr sil uvnitř IWC se postupně vyrovnal a dosažení tříčtvrtinové většiny potřebné pro změnu stávajícího režimu se tak stalo, vzhledem k naprosto protichůdným záměrům obou táborů, nemožným. Snaha přijmout RMS brzy ztroskotala a moratorium na lov velryb zůstalo v platnosti dodnes.

V roce 2006, na 58. zasedání členů IWC na ostrově Sv. Kryštofa (Federace Sv. Kryštof a Nevis), se však velrybářskému táboru podařilo těsnou většinou protlačit rezoluci⁴⁷ volající po „normalizaci“ velrybářské komise - po návratu k cílům a smyslu ICRW. Státy vedené Japonskem tvrdily, že zásadní nesouhlas ostatních členů komise s jakoukoli formou komerčního lovu velryb, byť i na udržitelné úrovni, je v rozporu s duchem úmluvy⁴⁸ a brání komisi v plnění úkolů, které jakožto organizace pro hospodaření s přírodními zdroji má. Paralyzovaná IWC tak ztrácí *raison d'être* své existence.

Od vzniku úmluvy však uplynulo již 60. let, během kterých prošlo mezinárodní právo životního prostředí značným vývojem, před nímž nelze při její interpretaci zavírat

46 Burns, W.C.G., Wandesforde-Smith, G.: *op. cit.*, str. 200.

47 Rezoluce IWC č. 2006-1, známá jako Deklarace ze Sv. Kryštofa a Nevis (*St. Kitts and Nevis Declaration*).

48 Za připomenutí v této souvislosti stojí rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora ve věci Nicaragua v. USA z roku 1986. MSD tehdy řekl, že jakákoli činnost odporující cílům a účelu mezinárodní úmluvy je jejím porušením, a to i případě, kdy nelze určit porušení žádného konkrétního ustanovení takové úmluvy. Srov. Bowman, M.: *Business as Normal or as 'Normalised'? The Future of the International Whaling Commission*, in *Journal of Animal Welfare Law*, Summer/Autumn 2010 issue, str. 22.

oči.⁴⁹ To s sebou přináší zcela nový, s úmluvou nikoli neslučitelný výklad, a návrat k cílům a smyslu ICRW, kterým je dle preambule zajištění ochrany velrybích populací a rozvoj velrybářského průmyslu, tak nemusí nutně znamenat návrat ke komerčnímu lovu.

Využíváním přírodních zdrojů už se dávno nerozumí pouze jejich spotřeba. Zvířata, rostliny, ale i neživé složky přírody jsou rovněž považovány za nenahraditelný zdroj poznání a inspirace, což právě velryby velmi dobře ilustrují. Koneckonců, pozorování velryb (*whale watching*) se za posledních pár desetiletí rozvinulo natolik, že je dnes daleko rozšířenější a nesrovnalně výnosnější než jejich lov.⁵⁰ Úmluvou používaný, leč nedefinovaný výraz „velrybářství“ (*whaling*), by tedy neměl být interpretován pouze jako komerční lov velryb, ale širěji, tak aby zahrnoval i tento moderní, stále vzkvétající způsob jejich využití. Odmítavý postoj některých členů velrybářské komise vůči komerčnímu lovu tak může být jen stěží vydáván za neslučitelný s účelem ICRW.⁵¹

Ani výše nastíněný a současnosti více odpovídající výklad však nedokáže zcela zastřít skutečnost, že velrybářská komise byla vytvořena podle modelu klasické rybářské organizace, jejímž úkolem je především zajištění udržitelného využívání přírodních zdrojů, a to ve smyslu jejich spotřeby. Má-li se tedy IWC přizpůsobit novému století, je třeba nejdříve vyřešit spor mezi oběma tábory. A právě proto byla v roce 2008 vytvořena Malá pracovní skupina pro jednání o budoucnosti IWC (*Small Working Group on the Future of the IWC*), jejímž úkolem bylo najít smírné řešení a dát komisi nový směr.

Vytvoření nové pracovní skupiny vedlo k uvolnění napětí uvnitř komise. Oba tábory začaly více spolupracovat a skupina tak mohla v relativně krátké době přednést návrh, který měl vyhovovat oběma stranám. Tento návrh počítal se zrušením moratoria

49 Rovněž judikatura MSD, například rozhodnutí ve věci Maďarsko v. Slovensko (*Gabcikovo-Nagymaros Case*) z roku 1994, dle kterého by starší mezinárodní smlouvy měly být interpretovány ve světle následného vývoje práva životního prostředí. Srov. Currie, D.: *Whales, Sustainability and International Environmental Governance*, in *RECIEL*, vol. 16, 2007, str. 50.

50 Údaje z roku 2004 hovoří o zisku jedné miliardy USD ročně a meziročním růstu o 12%. Pro srovnání, zisk z lovu velryb tehdy dosahoval „pouhých“ 50 milionů USD. Srov. Burns, W.C.G., *op. cit.*, str. 77.

51 Bowman, M., *op. cit.*, str. 23 a násled.

a stanovením lovných kvót v souladu s RMP, které by nebylo možné navýšit ani vydáním zvláštního povolení k lovu pro vědecké účely, přičemž lovit by směly pouze země, které se v té době na lovu podílely (tedy Island, Japonsko a Norsko). Návrh zároveň uznal pozorování velryb legitimním způsobem jejich využití, který ani v nejmenším neodporuje znění ICRW.⁵² Byť by zrušení moratoria znamenalo obrovský ústupek ze strany států, které si lov velryb nepřejí, celkový počet ulovených jedinců by se snížil.⁵³ Na první pohled tak šlo o návrh, který by mohl vyhovovat oběma stranám⁵⁴, nicméně jeho přijetí, stejně jako v případě RMS, ztroskotalo.

Velrybářská komise bývá zahraničními komentátory přirovnávána k divadelní hře, v jejíchž úvodních dějstvích nebyla nouze o dramatické dějové zvraty a napětí. Vyprávění však časem ztratilo na zajímavosti, vytratil se spád i původní originalita. Kdysi pestré kulisy vybledly a dnes už herci neví, co dál hrát.

A stejně jako herci, tápe i celá IWC, jejímž posledním výrazným rozhodnutím zůstává vyhlášení Jižního oceánu velrybí rezervací. Od té doby se činnost komise omezuje na vydávání právně nezávazných rezolucí⁵⁵, z nichž velká část se týká právě SOS, kde ve jménu vědy stále loví japonští velrybáři. Hlavní roli tak v současné době hraje Vědecký výbor, který v součinnosti s jednotlivými pracovními skupinami vydává nejrůznější doporučení a směrnice pro bezpečné pozorování velryb⁵⁶ a jejich záchranu v případech, kdy se zapletou do rybařských sítí či uvíznou na pobřeží.

52 V podobném duchu se nese i doporučení IUCN přijaté na 4. Světovém kongresu ochrany přírody (*IUCN World Conservation Congress, Motion 4.115 - Non-lethal Utilisation of Whales*), který se uskutečnil roku 2008 v Barceloně. Toto doporučení říká, že pozorování velryb prospívá jak jejich ochraně, tak i pobřežním komunitám a jejich rozvoji.

53 Bowman, M., *op. cit.*, str. 24.

54 Odtud i jeho název - *Proposed Consensus Decision for the Conservation of Whales*.

55 Rezoluce velrybářské komise mají, v souladu s čl. 6 ICRW, povahu doporučení.

56 *I whale watching* je činnost pro velryby potenciálně nebezpečná a jako taková tedy vyžaduje přísnou regulaci. Neukáznění turisté házející velrybám nevhodnou potravu, přílišná blízkost či rychlost lodí a jimi vydávaný hluk, to vše velryby obtěžuje a může vést až k jejich zranění. Srov. Burns, W.C.G.: *op. cit.*, str. 77.

2.2. Lovit, či nelovit - tot' otázka

Příčinou již téměř dvě desetiletí trvajících tápání velrybářské komise je neschopnost jejích členů najít společnou odpověď na otázku, jež je pro její další fungování zcela zásadní - zda velryby, bez ohledu na jejich zachovný status, vůbec lovit. V době přijetí velrybářské úmluvy se touto otázkou nikdo nezabýval, velryby byly chápány jako jeden z obnovitelných přírodních zdrojů a úlohou IWC bylo pouze dohlédnout na udržitelnost lovu.

Za více než 60 let, které od vzniku velrybářské komise uplynuly, se však pohled na velryby, jejich využívání i hodnotu, kterou pro nás představují, výrazně proměnil. Lidé po celém světě dnes dávají přednost setkání s živými a zdravými velrybami v jejich přirozeném prostředí, zatímco poptávka po velrybím masu strmě klesá, a to i v tradiční baště velrybářů - Japonsku.⁵⁷ Snaha některých členů IWC zabránit za každou cenu návratu ke komerčnímu lovu tak nemá pouze podporu neziskových organizací, ale i veřejnosti. Nadto je veřejným tajemstvím, že státy, které na zasedáních komise zvedají ruku spolu s Japonskem, tím nevyjadřují své přesvědčení, ale vděk za rozvojovou pomoc, která k nim ze země vycházejícího slunce proudí.⁵⁸ Je tedy otázkou, nakolik je pozice Japonska udržitelná a jak dlouho ještě vydrží odolávat stále rostoucímu mezinárodnímu tlaku.⁵⁹

57 Zatímco po druhé světové válce bylo velrybí maso hlavním zdrojem proteinů, postupem času jej nahradily ryby a hovězí. V současném Japonsku pravidelně konzumuje velrybí maso pouhé 1% obyvatel, z nichž drtivá většina patří ke starším generacím. Důvodem klesajícího zájmu není pouze nesouhlas veřejnosti s lovem velryb a kontroverze obklopující vládní vědecký program, z něhož velrybí maso pochází, ale i nebezpečně vysoké koncentrace některých škodlivých látek, zejména rtuti, naměřené v těle velryb. Viz Hoek, A.: *Sea Shepherd Conservation Society v. Japanese Whalers, the Showdown: Who Is the Real Villain?*, in *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, vol. 3, 2006, str. 164 a násl.

58 Více k tématu viz. např. Labat B.: *op. cit.*, str. 223-226; nebo Burns, W.C.G., Wandesforde-Smith, G.: *op. cit.*, str. 199-200.

59 Ač Japonsko není jediným velryby lovicím státem, zůstává hlavním terčem mezinárodního tlaku, neboť ročně uloví dvakrát více velryb než všechny ostatní státy dohromady, včetně domorodých komunit lovicích pro svou obživu. K tomu způsobem, jenž mnozí považují za obcházení ICRW. Zatímco Island a Norsko loví ve svých výlučných ekonomických zónách ročně uloví 100, respektive 650 velryb, japonští velrybáři jich pod rouškou vědy každoročně zabijí na 2.000 (velkou část z nich pak uvnitř velrybí rezervace Jižního oceánu). Souhrný úlovek domorodých komunit se pohybuje okolo 300 ročně. Srov. Rieser, A.: *Whales, Whaling, and the Warming Ocean*, in *Boston College Environmental Affairs Law Review*, vol. 36, issue 2, str. 405 a násl.

Sílicí tlak na velrybářské země se může napříště opřít i o nové vědecké poznatky a rozvoj lidských práv. Současný vědecký výzkum totiž naznačuje, že velryby a delfíni jsou nám, lidem, podobní mnohem více, než jsme se domnívali. Úroveň inteligence, hloubka emocí a role kultury ve společenství, tři znaky, které nás tradičně odlišují od zvířat, jsou u kytovců natolik rozvinuté⁶⁰, že o nich odborníci mluví jako o “*nonhuman persons*”, tedy jako o jiných než lidských osobách. Tato nová zjištění vedla v květnu roku 2010 k helsinskému setkání právních teoretiků, vědců a filozofů, kteří jsou přesvědčeni, že by se působnost základních lidských práv měla rozšířit i na kytovce, neboť „jsou jako my“.⁶¹ Z jejich přesvědčení vzešla Deklarace práv kytovců: velryb a delfínů (*Declaration of Rights for Cetaceans: Whales and Dolphins*), která přiznává kytovcům právo na život, svobodu a blaho (tím se rozumí zejména ochrana jejich přirozeného prostředí).

Těžko předvídat, zda a do jaké míry ovlivní tato troufalá iniciativa dění uvnitř IWC či mezinárodní právo životního prostředí jako celek. Přeci jen, propast rozevírající se mezi tradičním pojetím kytovců coby přírodních zdrojů a přiznáním práva na život se zdá být příliš široká. Na druhou stranu, zrušení otroctví či francouzská Deklarace práv člověka a občana (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*) z roku 1789 rovněž představovaly radikální krok. Krok vpřed.

O poznání smířlivější iniciativou byl tzv. Irský návrh (*Irish Proposal*)⁶², přednesený v roce 1997 na 49. zasedání velrybářské komise v Monaku. Návrh počítal s dokončením RMS a zrušením moratoria, lov velryb však zároveň omezoval na aktuálně lovící státy, jejich pobřežní vody a výlučně domácí spotřebu. Povolení k lovu pro vědecké účely by napříště nesměla být vydávána a světové oceány by se tak *de facto*

60 Kytovci, zvláště pak delfíni, jsou schopni abstraktního myšlení i řešení problémů. Uvědomují si sami sebe a poznávají se v zrcadle. Jejich kultura se liší v závislosti na konkrétní populaci a projevuje se například v písních, které zpívají, a způsobu, jakým loví.

61 Jak shrnul jeden z řečníků, finský filozof Matti Hayry: “We have a right not to be hurt, detained or killed, and since whales are like us, they have similar rights.” Viz. *Short Abstracts from the Conference: “Cetaceans Rights: Fostering Moral and Legal Change,” Providing the Collective Rationale for the Declaration Issued at the End of the Meeting*, in *Journal of International Wildlife Law & Policy*, vol. 14, 2001, str. 78-80.

62 Též známý jako Cannyho kompromis (*Canny's Compromise*), podle svého předkladatele - irského komisaře a tehdejšího předsedy IWC.

staly jednou velkou velrybí rezervací.⁶³ Ač mnohými vnímán jako zlatá střední cesta vedoucí k udržitelnému lovu velryb, která respektuje tradice velrybářských států i přání všech ostatních lovů co nejvíce omezit, nebyl Irský návrh ani po několikaletém projednávání přijat. Zatímco velrybářskému táboru se nelíbilo omezení na pobřežní vody a domácí spotřebu, druhá skupina států se obávala možných negativních dopadů spojených se zrušením moratoria.⁶⁴

Z pohledu velryb by se však jednalo o významný krok směrem k jejich silnější ochraně, neboť počet každoročně ulovených jedinců by se snížil⁶⁵, ledy uvnitř velrybářské komise by povolily a uvolnily tak prostor otázkám souvisejícím s novými zdroji ohrožení, jejichž zodpovězení je v současnosti pro účinnou ochranu kytovců daleko důležitější než řešení sporu ohledně komerčního lovu.

Komerční lov už totiž dávno není pro velryby jedinou hrozbou. Stále častější srážky s plavidly, uvíznutí v sítích rybářů⁶⁶, podmořský hluk⁶⁷ a znečištění oceánů každoročně způsobí smrt mnohem většímu počtu velryb než samotní velrybáři, kteří jich uloví přibližně 3.000 za rok.⁶⁸ Nejvýraznější změnou přirozeného prostředí velryb však je rostoucí teplota oceánů. Byť je dnes těžké předpovědět, jak přesně ovlivní globální oteplování a s ním související klimatické změny populace kytovců, některé z jeho dopadů jsou již zřejmé - méně zooplanktonu i antarktického krillu, hlavní potravy

63 Jistá podobnost mezi Irským návrhem a návrhem Malé pracovní skupiny pro jednání o budoucnosti IWC není náhodná - Irský návrh byl pro Malou pracovní skupinu inspirací.

64 Někteří zahraniční autoři se domnívají, že oba tábory ze současné patové situace a vzájemné nevráživosti uvnitř IWC těžší natolik, že případným kompromisem více ztratí, než získají. Srov. Iliff, M.: *Compromise in the IWC: Is It Possible or Desirable?*, in *Marine Policy*, vol. 32, 2008, str. 997-1003.

65 Burns, W.C.G.: *op. cit.*, str. 83.

66 Velryba zapletená v sítích umírá až několik měsíců, zraněná a hladovějící. Rybářské sítě tak nejsou jen další příčinou úmrtí, ale i zdrojem nepředstavitelného utrpení. Viz. Rieser, A.: *op. cit.*, str. 406.

67 Sluch je pro kytovce snad nejdůležitější ze smyslů - hraje zásadní roli při navigaci, hledání potravy i komunikaci. Lidskou činností způsobený podmořský hluk (mezi jeho konkrétní zdroje patří například lodní doprava, vojenský sonar či větrné elektrárny) výrazně mění chování kytovců a vede k poškození sluchového ústrojí či smrti. Kytovci jsou nuceni vyhýbat se svým tradičním stanovištím i migračním cestám a nezdědka končí dezorientování na břehu. Více k tématu viz. Kurvits, T., et al.: *Living Planet: Connected Planet*, United Nations Environment Programme, GRID-Arendal, 2011, str. 44 a násl.

68 Velrybám černým, kterých zbývá pouhých 350, přitom reálně hrozí vyhynutí, neboť jich každý rok při srážce s lodí či v sítích rybářů zahyne více, než kolik se jich narodí. Viz. Rieser, A.: *op. cit.*, str. 408-409.

většiny velkých velryb.⁶⁹ Schopnost kytovců přizpůsobit se klimatickým změnám je přitom úzce spjata se stavem jejich přirozeného prostředí. Velrybářská komise, již téměř dvě desetiletí zcela paralyzovaná sporem o další trvání moratoria, však není schopna těmto hrozbám čelit. Má-li tedy chránit velryby, musí nejprve zachránit sama sebe.⁷⁰

2.3. Komerční lov v přestrojení a Mezinárodní soudní dvůr

Zvláštní povolení k lovu pro vědecké účely je v současnosti jednou z malá cest vedoucích k velrybám - pro japonské velrybáře pak cestou jedinou. Byť je však tato cesta, klikatící se mezi moratoriem a velrybími rezervacemi, vyznačená v samotné ICRW, mnozí se domnívají, že může vést až ke zneužití úmluvy. Správnost této domněnky má posoudit Mezinárodní soudní dvůr, který v současné době rozhoduje o souladu japonského vědeckého programu s mezinárodním právem.

Velrybářská úmluva ve svém čl. VIII praví, že kterákoli ze smluvních stran může svým státním příslušníkům vydat zvláštní povolení opravňující je k lovu velryb pro vědecké účely, a to neohledně na jakékoli jiné ustanovení úmluvy. Jedinou povinností smluvních stran je ohlášení takového povolení velrybářské komisi a následné zveřejnění výzkumem dosažených výsledků.⁷¹

Na základě tohoto ustanovení ICRW oznámilo Japonsko v roce 1987 své rozhodnutí spustit v Jižním oceánu vědecký program zaměřený na plejtváka trpasličího (*Japanese Whale Research Program under Special Permit in the Antarctic, JARPA*). Program plynule navázal na zpětvzetí námitky vůči moratoriu - rozběhl se hned následující sezónu a skončil v roce 2005, přičemž ročně bylo uloveno nejprve 300, později 400 jedinců.⁷²

69 *Ibid.* Podrobněji k této otázce viz. Elliott, W., Simmonds, M.: *Whales in Hot Water? The Impact of a Changing Climate on Whales, Dolphins and Porpoises*, WWF International, 2007, 14 str.

70 Rozpaky tak vyvolává rozhodnutí přijaté na zatím posledním zasedání smluvních stran, konaném počátkem července tohoto roku v Panamě, kde se smluvní strany dohodly, že se nadále nebudou scházet každý rok, ale jen jednou za dva roky.

71 V zahraniční literatuře se pro tuto formu lovu vžila označení *special permit whaling* a *scientific whaling*.

72 Rothwell, D., R.: *Australia v. Japan: JARPA II Whaling Case before the International Court of Justice*, k dispozici na The Hague Justice Portal (www.haguejusticeportal.net).

Ihned po skončení programu JARPA spustilo Japonsko jeho druhou, podstatně rozsáhlejší fázi (*Phase Two of the Japanese Whale Research Program under Special Permit in the Antarctic*, JARPA II), která počítá s 850 plejtváky trpasličími, 50 plejtváky tmavými a 50 keporkaky (jejich lov byl však na naléhání USA přerušen).⁷³

Obdobný program byl v roce 1994 zahájen i v severozápadní oblasti Tichého oceánu. První fáze programu (*Japanese Whale Research Program under Special Permit in the Western North Pacific*, JARPN), zaměřená na plejtváka malého, skončila v roce 1999. Následující rok se pak rozběhla fáze druhá (JARPN II), i v tomto případě podstatně intenzivnější, která zahrnuje krom plejtváka malého i plejtváka Brydeova, plejtváka sejvala a vorvaně obrovského.⁷⁴

Výše popsané japonské vědecké programy sklidily na mezinárodním poli ostrou kritiku, neboť, ač na první pohled v souladu s úmluvou, působí jako pouhá zástěrka pro komerční lov velryb, a tedy jako možné zneužití čl. VIII ICRW. Sama velrybářská komise přijala v tomto směru řadu rezolucí, jejichž tón postupně sílil, od prostého vyjádření znepokojení nad vydáváním zvláštních povolení až po vyzvání Japonska k zastavení svého vědeckého programu. Japonsko však veškeré rezoluce velrybářské komise ignorovalo, a tak se Austrálie, tváří v tvář bezradnosti IWC, obrátila 31. května 2010 na Mezinárodní soudní dvůr.⁷⁵

Přestože je kritika obou probíhajících japonských vědeckých programů velmi podobná, předmětem řízení před MSD je, patrně s ohledem na vyhlášení Jižního oceánu velrybí rezervací, pouze JARPA II. Austrálie požaduje jeho okamžité ukončení, zrušení již vydaných povolení a závazek, že tento program nebude nahrazen ničím obdobným. Svůj požadavek pak opírá o tvrzení, že provádění takového výzkumu odporuje ICRW.⁷⁶

73 *Ibid.*

74 Bližší informace k jednotlivým vědeckým programům jsou k dispozici na webových stránkách japonského Institutu pro výzkum kytovců (*Institute of Cetacean Research*, www.icrwhale.org).

75 Velrybářská úmluva neobsahuje žádný scénář pro případné spory mezi smluvními stranami. Austrálie i Japonsko jsou však vázány svými deklaracemi, ve kterých v souladu s čl. 36, odst. 2 Statutu MSD uznávají příslušnost Mezinárodního soudního dvora pro řešení vzájemných sporů.

76 Spolu s přestoupením ICRW však přichází v úvahu i porušení jiných povinností týkajících se ochrany mořských savců a mořského prostředí, které vyplývají například z UNCLOS, CBD či CITES.

Mezi hlavní cíle programu JARPA II patří pečlivé pozorování antarktického ekosystému, porozumění vzájemným vztahům mezi jednotlivými velrybími druhy, objasnění populačních změn a vylepšení režimu nakládání s plejtváky trpasličími. Není však jasné, jakým způsobem by mohl lov velryb přispět k dosažení stanovených cílů. Ostatně, vědci z Austrálie, Francie a Nového Zélandu se při provádění podobně zaměřeného vědeckého výzkumu obešli bez harpuny.⁷⁷ Kritici tedy tvrdí, že lov velryb není k získání potřebných informací nezbytný, natož v takhle velkém rozsahu, a upozorňují, že zatímco před přijetím moratoria zabili japonští velrybáři ve jménu vědy celkem 840 velryb, během 18 let trvání první fáze programu JARPA už se jednalo o 6.800 plejtváků trpasličích (druhá fáze programu pak celkový úlovek více než zdvojnásobuje).⁷⁸ Za celou dobu přitom Japonsko nepublikovalo jedinou významnější studii, a tak není divu, že bývají jeho vědecké programy považovány za komerční lov v přestrojení.

V roce 2006 se v Paříži sešli odborníci z oblasti mezinárodního práva, jejichž úkolem bylo posoudit soulad programu JARPA II s velrybářskou úmluvou. Z jejich setkání vzešla zpráva (známá jako *Paris Report*), dle které je takový lov pro vědecké účely, který подрývá smluvními stranami přijatá opatření na ochranu velryb, v rozporu s čl. VIII ICRW, jehož smyslem není poskytnout krytí rozsáhlým velrybářským operacím, ale umožnit skutečně důležitý vědecký výzkum.⁷⁹ Závěr Pařížské zprávy se opírá především o znění Vídeňské úmluvy o smluvním právu, podle které mají být mezinárodní smlouvy plněny v dobré víře⁸⁰, ale i o současné pojetí ochranných opatření v mezinárodním právu životního prostředí - jejich účinnost by neměla být

77 Foster, C.E.: *International Adjudication - Standard of Review and Burden of Proof: Australia-Apples and Whaling in the Antarctic*, in RECIEL, vol. 21, 2012, str. 88-89.

78 *Ibid.* Japonsku je rovněž vytýkáno, že maso z ulovených velryb končí v tamních restauracích. Tato výtky však není, přes svůj etický rozměr, právně relevantní, neboť v souladu s čl. VIII, odst. 2 ICRW mají smluvní strany povinnost ulovenou velrybu co nejlépe zužikovat.

79 *Ibid.*

80 Vídeňská úmluva o smluvním právu ve svém čl. 26 stanoví: „Každá platná smlouva zavazuje smluvní strany a musí být jimi plněna v dobré víře.“ (*Vienna Convention on the Law of Treaties, article 26: "Every treaty in force is binding upon the parties to it and must be performed by them in good faith."*)

ničím podemlívána, a to nehledě na formální soulad konkrétní činnosti se zněním té které úmluvy.⁸¹

Až čas ukáže, zda ke stejnému závěru dospěje i Mezinárodní soudní dvůr. Výše popsané indicie nicméně naznačují, že australské šance na úspěch rozhodně nejsou malé.

2.4. Malé velryby, delfíni a sviňuchy

Přestože pozornost světových médií i komentátorů patří především velkým velrybám, ohroženy jsou i mnohé druhy tzv. malých kytovců (*small cetaceans*), členy IWC volně definovaných jako menší velryby, delfíni a sviňuchy. Patrně největší hrozbou pro malé kytovce je nechtěný, náhodný úlovek (*by-catch*) - až 300.000 jich skončí každý rok spolu s cílenými druhy ryb v rybářských sítích⁸² (novější odhady však šplhají až k 600.000 mořských savců ročně)⁸³, přičemž pro mnohé z nich jde o hrozbu zcela zásadní - například pro sviňuchu kalifornskou (*Phocoena sinus*) či některé kriticky ohrožené populace delfína tuponosého (*Orcaella brevirostris*).⁸⁴ Mezi další, pro malé kytovce typické zdroje ohrožení patří vedle lovu především stavba říčních přehrad a podmořský hluk, před kterým se v mělkých pobřežních vodách, kde se velká část z nich zdržuje, není prakticky kam schovat.

O potenciálním vlivu lidské činnosti nejen na populace mořských savců vypráví smutný příběh o delfínovci čínském (*Lipotes vexillifer*, známý spíše pod svým čínským

81 V tomto duchu se nese i Dohoda o podpoře dodržování mezinárodních opatření v oblasti ochrany rybolovných zdrojů a hospodaření s nimi rybářskými plavidly na volném moři, která je součástí Kodexu zodpovědného rybolovu přijatého na půdě Organizace OSN pro výživu a zemědělství (*Food and Agriculture Organization's Agreement to Promote Compliance with International Conservation and Management Measures by Fishing Vessels on the High Seas*). Tato dohoda byla přijata 24. listopadu 1993 v Římě, v platnost vstoupila 24. dubna 2003.

82 Pro představu, během minulého století bylo v Jižním oceánu, hlavní oblasti velrybářských operací, ročně uloveno průměrně 21.000 velryb. Srov. Burns, W.C.G.: *op. cit.*, str. 76-77.

83 Kurvits, T., et al.: *op. cit.*, str. 43.

84 Takto ulovení malí kytovci pak nezřídka končí jako návnada pro žraloky. *Ibid.*

jménem *baiji* či jako princezna od Modré řeky⁸⁵). *Baiji*, žijící na Zemi více než 20 miliónů let, byl ještě v 50. letech minulého století běžnou a mezi lidmi oblíbenou součástí ekosystému Modré řeky. Industrializace Číny a s ní související stavba přehrad i rozvoj říční lodní dopravy však spolu s neselektivním rybolovem (stále dochází k použití zakázaných technik, včetně elektřiny) přivedly delfinovce čínského na pokraj vyhynutí a s největší pravděpodobností ještě dál - z populace původně čítající přibližně 6.000 jedinců zbývala na přelomu století pouhá desítka. V roce 2006, při posledním pokusu o jejich záchranu, již nebyl spatřen ani jediný a *baiji* tak byl prohlášen za funkčně vyhynulého.⁸⁶

Velrybářská komise se však malým kytovcům věnuje pouze okrajově, v rámci vědeckého výzkumu a občasné rezoluce, neboť se její členové neshodují, zda je orgánem kompetentním.⁸⁷ Nejednotnosti IWC nicméně využily některé z přímořských zemí, které od 90. let minulého století přijaly několik regionálních dohod a memorand porozumění předvídaných Bonnskou úmluvou. Jejich společným základem je přísný zákaz lovu a odchytu, mezi hlavní cíle patří udržení příznivého zachovného statusu jednotlivých populací, minimalizace náhodných úlovků i znečištění moří, ochrana stanovišť a koordinace vědeckého výzkumu.

ASCOBANS

Již 17. března 1992 byla v New Yorku přijata první z dohod na ochranu kytovců v rámci CMS - Dohoda o ochraně malých kytovců Baltského a Severního moře

85 Podle místní legendy je *baiji* převtělením krásné princezny, kterou její vlastní rodiče utopili poté, co se odmítla provdat za muže, kterého nemilovala. Viz. Murphy S.: *Revisiting the Sad Story of the Baiji*, Earth Times, publikováno 15. srpna 2012 (www.earthtimes.org).

86 To znamená, že i pokud se vědci v roce 2006 minuli s posledními přeživšími exempláři, půjde o po celé délce řeky roztroušené jednotlivce, navzájem oddělené přehradami. Přežití delfinovce čínského jako druhu je tak téměř vyloučené. *Ibid.*

87 Zatímco jedni (nejhlasitěji Japonsko s Norskem) tvrdí, že se pravomoc komise omezuje pouze na druhy uvedené v dodatku k velrybářské úmluvě (*Nomenclature of Whales*), ve kterém jsou uvedeny pouze velké velryby a k jehož změně by bylo třeba souhlasu všech signatářů ICRW, druzí namítají, že tento vícejazyčný seznam není ničím jiným, než orientační pomůckou pro delegáty. Další argument odpůrců, totiž že podle čl. 61 UNCLoS náleží nákládání s přírodními zdroji výlučně ekonomické zóny výhradně pobřežnímu státu, pak naráží na čl. 65 téže úmluvy, který vyžaduje spolupráci smluvních stran na ochraně mořských savců, v případě kytovců pak prostřednictvím příslušných mezinárodních organizací (takovou organizací je právě IWC). Srov. Burns, W.C.G.: *op. cit.*

*(Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas, ASCOBANS).*⁸⁸ Oblast, na kterou se vztahuje, pak byla nedávno rozšířena o k evropským břehům přilehlou část severovýchodního Atlantického oceánu a Irské moře (dnes tedy celý název zní *Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic, North East Atlantic, Irish and North Seas*).⁸⁹

Chráněnými druhy jsou všichni kytovci z podřádu ozubených vyskytující se v dohodou pokrytých vodách, s výjimkou vorvaně obrovského. Za největší hrozbu pro tyto malé kytovce pak bývá považován *by-catch*, který je hlavní příčinou dramatického poklesu baltské populace sviňuchy obecné (*Phocoena phocoena*).⁹⁰ Plán přijatý na její záchranu (*Jastarnia Plan*) počítá především s co největším omezením náhodných úlovků, ale i s vytvořením mořské chráněné oblasti a probuzením zájmu u veřejnosti, který by dále zvýšil tlak na přísnou ochranu a dodržování přijatých opatření.⁹¹

ACCOBAMS

Na předešlou dohodu navázala o pár let později Dohoda o ochraně kytovců Černého moře, Středozemního moře a přilehlé atlantické oblasti (*Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, the Mediterranean Sea and contiguous Atlantic Area, ACCOBAMS*), která byla přijata 24. listopadu 1996 v Monaku.⁹² Ač chrání ACCOBAMS všechny druhy kytovců bez výjimky (včetně těch, kteří se v dané oblasti ocitnou náhodou, mimo své pravidelné migrační cesty), jsou si obě dohody podobné a společně vytváří jakýsi ochranný pás kolem evropských a severoafrických břehů.

88 V platnost vstoupila o dva roky později, 29. března 1994. Jejími smluvními stranami je většina areálových států: Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Litva, Německo, Nizozemí, Polsko, Švédsko a Velká Británie.

89 Na rozšíření, účinné od 3. února 2008, však zatím nezareagovaly nové areálové státy (Irsko, Portugalsko a Španělsko).

90 V roce 2003 zbývalo v Baltském moři pouhých 600 jedinců. Viz. Prideaux, M.: *Conserving Cetaceans: The Convention on Migratory Species and its Relevant Agreements for Cetaceans Conservation*, WDCS, 2003, str. 14-15.

91 Jednou z iniciativ je například vyhlášení každé třetí květnové soboty Mezinárodním dnem baltské populace sviňuchy obecné.

92 V platnost vstoupila 1. června 2001. Mezi smluvní strany, kterých je celkově 23, patří téměř všechny areálové státy.

Memoranda porozumění

Dohody přijaté v rámci Bonnské úmluvy pak doplňují právně nezávazná memoranda porozumění - Memorandum porozumění o ochraně kytovců a jejich stanovišť v oblasti tichomořských ostrovů (*Memorandum of Understanding for the Conservation of Cetaceans and their Habitats in the Pacific Islands Region*)⁹³ a Memorandum porozumění o ochraně kapustňáka a malých kytovců západní Afriky a Makaronésie (*Memorandum of Understanding concerning the Conservation of the Manatee and Small Cetaceans of Western Africa and Macaronesia*).⁹⁴ Jejich měkčí povaha umožňuje, aby se na spolupráci podílely i země, které k Bonnské úmluvě nepřistoupily či které si přijetí závazné právní úpravy nepřejí.⁹⁵

Regionální spolupráce navazující na Bonnskou úmluvu bývá obecně považována za účinný způsob ochrany ohrožených stěhovavých druhů, neboť umožňuje zúčastněným státům soustředit se výhradně na specifické problémy dané oblasti. Jinak tomu není ani v případě malých kytovců. Vzhledem ke skutečnosti, že většina z nich žije ve vodách spadajících pod výlučné ekonomické zóny více zemí, zdá se užší spolupráce areálových států zastřešená úmluvou globálního charakteru lepším řešením než rozhádaná velrybářská komise. Stále však zůstává řada oblastí, které na zahájení multilaterální spolupráce, ať už v rámci CMS či vně, teprve čekají.

93 Podepsáno zástupci 11 tichomořských států v září 2006 ve městě Noumea (Nová Kaledonie).

94 Podepsáno zástupci 15 areálových států v říjnu 2008 v Lomé (Togo).

95 Takovou zemí jsou například Šalamounovy ostrovy (podepsané pod tichomořským memorandem), jimž tradiční lov delfinů znemožňuje účast na Bonnské úmluvě. Viz. Žáková, K.: *Ochrana mořské biodiverzity v mezinárodním právu*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, str. 117-118.

3. OCHRANA LEDNÍCH MEDVĚDŮ

Lední medvěd (*Ursus maritimus*), zdánlivě balancující na hranici mezi suchozemskými a mořskými živočichy, patří rovněž do rodiny mořských savců. Důvodem nejsou pouze jeho výjimečné plavecké schopnosti⁹⁶, ale především prostředí, kde se nejraději pohybuje. Tím prostředím je vrstva každoročně mizejícího a opět dorůstajícího ledu, který příkrývá okrajové části Severního ledového oceánu - ideální a zároveň jediné místo pro lov tuleňů kroužkovaných, hlavního zdroje potravy ledních medvědů.

Celosvětová populace ledních medvědů se v současnosti odhaduje na 20.000 až 25.000 jedinců a dělí se na 19 jen částečně prostupných subpopulací⁹⁷, rozprostřených na území Kanady, USA, Ruska, Norska a Dánska (Grónska). Drtivá většina ledních medvědů však žije v severní části Kanady, odhadem asi 15.000. Dalších 3.500 pak na Aljašce.⁹⁸

Tento charismatický symbol Arktidy nemá žádné přirozené nepřátele. Jediným zdrojem ohrožení je pro něj člověk, ať už přímo, v roli lovce, či nepřímo, coby původce znečištění moří i globálního oteplování. Právě globální oteplování a s ním související arktické tání představuje v současné době pro lední medvědy největší hrozbu a je příčinou jejich zapsání na Červený seznam ohrožených druhů (*IUCN Red List of Threatened Species*).⁹⁹ Koncem 70. a počátkem 80. let minulého století, krátce po přijetí Dohody o ochraně ledních medvědů (*Agreement on the Conservation of Polar Bears, ACPB*), se přitom zdálo, že tento klíčový druh arktického ekosystému bude zachráněn. Tehdy však lední medvědi čelili „pouze“ nadměrnému lovu.

96 Pro lední medvědy není problém uplavat za den vzdálenost 100 km a zaznamenán byl i případ, kdy medvědice překonala během 9 dní vzdálenost 687 km, než se jí podařilo najít pevnou půdu pod nohama. Viz Fothergill, A., Berlowitz, V.: *Frozen Planet*, BBC Books, 2011, str. 227.

97 Johnsen, K.I., et al.: *Protecting Arctic Biodiversity*, United Nations Environment Programme, GRID-Arendal, 2010, str. 74.

98 Beurier, J.-P., Kiss, A.: *op. cit.*, str. 389.

99 Lední medvědi jsou uvedeni v kategorii zranitelných (*vulnerable*), s přibývajícimi roky a ubývajícím ledem se však velmi pravděpodobně posunou směrem ke vzdálenější straně stupnice.

3.1. Historie ochrany ledních medvědů

Počátky ochrany ledních medvědů se datují již od 30. let minulého století. Psal se rok 1938, když byl v Sovětském svazu přijat zákaz lovu těchto tvorů z lodí a v blízkosti polárních meteorologických stanic. Na přelomu 40. a 50. let pak došlo k rozšíření území, na něž se zákaz lovu vztahoval a v roce 1956 k zákazu úplnému (včetně lovu tradičního, provozovaného původními obyvateli).

Neuběhl ani rok a na ochranářskou politiku Sovětského svazu navázali Norové, kteří v roce 1939 zřídili pro lední medvědy žijící v oblasti Špicberk chráněné území (*Kong Karls Land Polar Bear Reserve*). Nadto byl zakázán lov mláďat i medvědic mláďata doprovázejících a používání jedů i pastí, ačkoli tradiční a v té době velmi kritizovaný *set gun system*¹⁰⁰ zákazu unikl. V srpnu 1973, tři měsíce před podpisem ACPB, uvalili Norové na lov ledních medvědů moratorium. Toto moratorium, ač původně pětileté, zůstává v platnosti dodnes. Výjimku představuje pouze lov pro vědecké účely.

I v Kanadě byl lov ledních medvědů nejprve omezen. Od roku 1949 směli lovit pouze držitelé loveckých průkazů, tedy převážně původní obyvatelé severních území. V roce 1970 byl však nepůvodním obyvatelům povolen sportovní lov, byť pod podmínkou, že si lovec vezme průvodce z řad místních obyvatel.

Na Grónsku, v roce 1950, bylo přijato omezení lovecké sezóny (lední medvědi nesměli být loveni od 1. června do 31. října) a ochrana medvědic s mláďaty na severní a severovýchodní části ostrova. Lovit směli pouze místní obyvatelé, a to bez pomoci jedů, pastí i letadel. Národní park z roku 1974, svou rozlohou odpovídající jedné třetině celého ostrova, tuto ochranu výrazně posiluje, neboť velká část živočišných druhů žijících na jeho území je kompletně chráněna, lední medvědy nevýmáje.

Americkým Kongresem, v říjnu roku 1972, prošel Zákon o ochraně mořských savců (*Marine Mammal Protection Act*, MMPA), který zakazuje lov i odchyt nejen

¹⁰⁰ *Set gun system* sestával z dřevěné krabice umístěné na kůlech, uvnitř které byla položena puška či brokovnice. Návnada - kousek sádla či masa - byla zavěšena před ústí hlavně a kovovou strunou připevněna ke kohoutku zbraně. Nebyla-li tato past správně nastavena, mohla zvědavého medvěda pouze zranit. Nejvíce kritizována však byla nemožnost rozlišit mezi samostatně putujícím medvědem a medvědicí s mláďaty, která po smrti matky zůstala vydána na pospas jiným medvědům či zemřela hlady.

ledních medvědů, ale všech druhů mořských savců. Výjimku zákon uděluje pouze původním obyvatelům Aljašky. Šlo o první výraznější regulaci lovu aljašské populace ledních medvědů.¹⁰¹

V polovině 60. let však bylo zřejmé, že ani všechna v té době přijatá unilaterální opatření neposkytují ledním medvědům dostatečnou ochranu. Roční úlovky se pohybovaly mezi 1.400 a 1.500 medvědy a dále rostly, spolu se vzrůstajícím zájmem o sportovní lov, zejména na Aljašce a v Kanadě. Nikdo si přitom nebyl jistý ani přibližným rozsahem celosvětové populace. Některé odhady se pohybovaly dokonce na hranici 5.000 a lední medvědi se tak rázem zdáli být na pokraji vyhynutí.¹⁰² Spolehlivá vědecká data však scházela, a tak byla roku 1965, na popud USA, svolána první mezinárodní vědecká konference o ledních medvědech (*First International Conference on the Polar Bear*).

Konference, konaná ve městě Fairbanks na Aljašce, jen posílila strach o osud ledních medvědů. Byla spuštěna řada vědeckých projektů, mezi nimiž nechybělo sčítání jejich celosvětové populace, s cílem získat co nejvíc informací potřebných pro přijetí odpovídajících ochranných opatření. Nad činností vědců převzala záštitu IUCN, když pro ně v roce 1968 ustanovila zvláštní skupinu (*Polar Bear Specialist Group*, PBSG), spadající pod *Survival Service Commission* (dnes již *Species Survival Commission*).

Sílicí obavy vědců, podpořené výsledky jejich bádání, i nadále rostoucí cena sněhobílých trofejí vedly již na druhém setkání PBSG, v únoru 1972, k návrhu vypracovat mezinárodní úmluvu, závaznou pro všech pět dotčených států.

3.2. Dohoda o ochraně ledních medvědů

Přípravu textu dohody si vzala na starost IUCN, přičemž PBSG fungovala jako poradní orgán i prostředník mezi Sekretariátem IUCN a vládami jednotlivých zemí. Bylo potřeba co nejdříve najít odpověď na otázku, zda všichni lední medvědi náležejí k

101 Více k historii ochrany ledních medvědů viz Young, O.R., Osherenko, G.: *Polar Politics: Creating International Environmental Regimes*, Cornell University Press, 1993, 276 str.; či Larsen, T.: *Progress in Polar Bear Research and Conservation in the Arctic Nations*, in *Boston College Environmental Affairs Law Review*, vol. 4, n°2, 1975, str. 294-308.

102 Freeman, M.M.R., Wenzel, G.W.: *The Nature and Significance of Polar Bear Conservation Hunting in the Canadian Arctic*, in *Arctic*, vol. 59, 2006, str. 21.

jedné společné, nad Severním ledovým oceánem volně putující populaci, či zda existuje několik více či méně samostatných subpopulací. V případě jediné celosvětové populace by totiž bylo nezbytné harmonizovat jednotlivé národní režimy a pravidelně vyjednávat o lovných kvótách.¹⁰³ Zjištění, že se lední medvědi dělí mezi 19 relativně samostatných subpopulací, tedy celý proces výrazně usnadnilo a již 15. listopadu 1973, v norském hlavním městě, byla Dohoda o ochraně ledních medvědů podepsána. V platnost pak vstoupila o necelé tři roky později, 26. května 1976.

Lov i odchyt¹⁰⁴ ledních medvědů je v principu zakázán. Povolené výjimky pak představují *bona fide* vědecký výzkum, druhová ochrana¹⁰⁵, předcházení závažnému narušení hospodaření s jinými biologickými zdroji, lov prováděný tradičním způsobem místními obyvateli¹⁰⁶ při výkonu jejich tradičních práv uznaných zákony příslušného státu a konečně lov tradičními prostředky povolený občanům smluvních stran.¹⁰⁷ Posledně jmenovaná výjimka, do ACPB zařazená na návrh Kanady, otevírá dveře sportovnímu lovu a spolu s výjimkou přechází je výrazem uznání tradic původních obyvatel.

Hojně diskutovanou byla otázka, zda Dohoda o ochraně ledních medvědů dokáže efektivně zabránit lovu ze strany nesmluvních států (například v mezinárodních vodách Severního ledového oceánu).¹⁰⁸ Tyto obavy se však nakonec ukázaly jako neopodstatněné, neboť žádný z ostatních států neměl na lovu ledních medvědů zájem a

103 Larsen, T., *op. cit.*, str 298.

104 V dohodě použitý výraz *taking* zahrnuje jakékoli pronásledování, zabíjení a odchyt (srov. čl. I ACPB).

105 Do této kategorie spadá například záchrana osiřelých, nemocných a zraněných zvířat.

106 Namísto obvyklého *indigenous* či *aboriginal people* (původní obyvatelé), používá dohoda výraz *local people* (místní lidé), neboť ústava Aljašky nezná žádná rasově motivovaná privilegia spjatá s divokou přírodou. Naproti tomu místní lidé, kteří jsou na lovu ledních medvědů závislí, lovit mohou, a to bez ohledu na rasu. Viz Larsen, T., Stirling, I.: *The Agreement on the Conservation of Polar Bears - its History and Future*, Rapportserie n. 127, Norsk Polarinstitut, 2009, str. 12.

107 Čl. III ACPB.

108 ACPB totiž, ve snaze neohrozit již delší dobu trvající přípravu Úmluvy OSN o mořském právu, neobsahuje žádné prostorové vymezení. V praxi tedy lední medvědi požívají prostorově neomezené ochrany, nicméně pouze před lovci smluvních stran. Srov. Larsen, T., Stirling, I.: *op. cit.*, str. 10 a násled.

hrstka medvědů, kteří čas od času připlují na ledové kře až k islandským břehům, nepředstavuje pro jejich populaci vážnější riziko.¹⁰⁹

Obchod s kožešinami či jinými hodnotnými předměty dohoda v zásadě nezakazuje (s výjimkou obou „preventivních“ typů lovu), významnou roli v regulaci obchodu s ledními medvědy však hraje Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin - lední medvědi jsou zapsáni na seznam přílohy II. a veškerý mezinárodní obchod s nimi je tedy přísně kontrolován.

Na svou dobu velmi pokrokové ustanovení obsahuje čl. II, který ukládá smluvním stranám povinnost přijmout vhodná opatření k ochraně ekosystémů, jichž jsou lední medvědi součástí, se zvláštní pozorností věnovanou jejich stanovištím. Jde o první mezinárodní úmluvu, která výslovně požaduje brát v úvahu ekosystémové souvislosti a o rannou formulaci dnes již dobře známého ekosystémového přístupu.¹¹⁰ Veškerá přijatá opatření pak mají vycházet z dostupných vědeckých poznatků, přičemž smluvní státy se zároveň zavazují k aktivnímu vědeckému výzkumu.¹¹¹ Stejnou váhu jako věda však v poslední době získávají i tradiční ekologické znalosti původních obyvatel (*traditional ecological knowledge*, TEK). Oba zdroje informací se vzájemně doplňují a poskytují tak ucelenější představu o populacích a kondici ledních medvědů, jakož i o hrozbách, jimž čelí.¹¹²

Dohoda o ochraně ledních medvědů je v mnoha ohledech jedinečná a často bývá označována za pohádkový příběh¹¹³ mezinárodní spolupráce na ochraně ohrožených druhů. Neformální jednání a přátelská atmosféra uvnitř PBSG, neutrální prostředí IUCN, uvědomění a rozhodnost všech pěti zemí i absence sporů nejen v klíčových

109 *Ibid.*, str. 12 a násl.

110 Více k ekosystémovému přístupu a jeho uplatnění v mořském prostředí viz Žáková, K., *op. cit.*, str. 183 a násl.

111 Čl. VII ACPB.

112 Sladit vědu a TEK však není vždy jednoduché, o čemž svědčí příklad z roku 2005, kdy pozorování Inuitů žijících na kanadském území Nunavut vedla ke zvýšení lovných kvót. Zatímco Inuité se domnívali, že zvýšený výskyt medvědů v blízkosti jejich obydlí znamená populační nárůst, vědci přisuzovali častější kontakt původních obyvatel s medvědy snaze najít si nějaký náhradní zdroj potravy. Období tání, kdy jsou lední medvědi nuceni opustit led (svou spížirnu) a uchýlit se na pevninu, totiž nastává v důsledku globálního oteplování stále dříve a medvědi tak hladoví déle. Výsledky vědeckých výzkumů pak naznačují, že tamní populace ledních medvědů postupně klesá. Více k tématu viz Dowsley, M., Wenzel, G., “*The Time of the Most Polar Bears*”: *A Co-management Conflict in Nunavut*, in *Arctic*, vol. 61, n°2, 2008, str. 177-189.

113 “*Sunshine story*”, viz Larsen, T., Stirling, I.: *op. cit.*, str. 15.

otázkách, to vše umožnilo přijmout dohodu v relativně krátkém čase, dříve než stále početnější lovecké výpravy stačily zdecimovat medvědí populace. I když zástupci původních obyvatel nebyli přizváni k vyjednávacímu stolu, jejich tradiční práva spojená s lovem zůstala zachována. Dnes spolupracují s PBSG a jejich tradiční znalosti spoluutvářejí podobu přijímaných ochranných opatření i výši lovných kvót, jež si každý stát určuje samostatně. Díky povinnosti chránit ekosystémy, jichž jsou lední medvědi součástí, a pokračujícímu vědeckému výzkumu získala ACPB na pružnosti, a tak i je dnes, stejně jako před téměř čtyřiceti lety, stále aktuální.¹¹⁴ Není tedy překvapením, že platnost dohody, původně přijaté pouze na období pěti let, byla krátce před uplynutím této doby - 22 ledna 1981, rovněž v Oslu - prodloužena na neurčito.¹¹⁵

3.3. Dohody navazující na ACPB

Dohoda o ochraně ledních medvědů ve svém čl. VII nabádá smluvní strany nejen k provádění vědeckého výzkumu zaměřeného na lední medvědy, spolupráci na takovém výzkumu a sdílení jeho výsledků, ale i k užší spolupráci na ochraně subpopulací spadajících pod jurisdikci více států. A právě na základě tohoto usnanovení byla přijata řada multilaterálních instrumentů.

Dohoda o ledních medvědech jižního Beaufortova moře

Dohoda mezi Inuvialuity a Inupiaty o nakládání s ledními medvědy jižního Beaufortova moře (*Inuvialuit - Inupiat Polar Bear Management Agreement in the Southern Beaufort Sea, IIPBMA*), byla uzavřena v lednu 1988 (stejný den vstoupila i v platnost). Jde o gentlemanskou dohodu mezi dvěma skupinami původních obyvatel - o právně nezávazný dokument soft-law.

Až do poloviny 80. let se vědci domnívali, že lední medvědi žijící u aljašských a kanadských břehů Beaufortova moře tvoří samostatné populace. Když pak zjistili, že tyto medvědi spadají pod populaci jedinou a oběma stranám společnou, čítající přibližně

114 *Ibid*, str.15 a násl.

115 Čl. X, odst. 5 ACPB stanoví, že pokud žádná ze smluvních stran nepožádá během prvních pěti let o její ukončení, zůstane dohoda po uplynutí této doby nadále v platnosti.

1.800 jedinců, s odlišným právním režimem na obou stranách hranice, bylo třeba dohodnout se na společných pravidlech.

Zatímco právní úprava na kanadské straně byla velmi podrobná, chránila medvědice i mláďata a jejich brlohy, omezovala loveckou sezónu i výši úlovků, na Aljašce platil pouze MMPA, který sice zakazoval veškerý lov vyjma lovu tradičního, nicméně neznal lovné kvóty ani jiná omezení. Hrozilo tedy nebezpečí neudržitelně vysokého lovu, přičemž jedinou zachránnou brzdou představovalo prohlášení populace za zdecimovanou.¹¹⁶

Vědomí, že přijetí klasické mezinárodní smlouvy zavazující oba státy by trvalo roky, spolu s nekontrolovaným lovem na Aljašce a touhou původních obyvatel obou území dokázat, že jsou schopni rozumně nakládat se „svými“ medvědy a zajistit jim potřebnou ochranu, to vše vedlo k rychlému přijetí IIPBMA, pravděpodobně první dohody svého druhu.

Mezi hlavní cíle IIPBMA patří udržení zdravé a životaschopné medvědí populace, omezení vlivu lidské činnosti na medvědí stanoviště a vědecká spolupráce. Chráněny jsou celé medvědí rodiny¹¹⁷, brlohy a během letních měsíců je lov zakázán. Medvědi, kteří se v té době přiblíží lidským obydlím, by měli být, je-li to alespoň trochu možné, odlákáni. V případě ohrožení lidských životů či majetku mohou být i tito medvědi zabiti, nicméně přičítají se k ostatním uloveným medvědům a tvoří součást celkového úlovku. Lovné kvóty pak na svém každoročním zasedání stanoví Společná komise (*Joint Commission*), složená ze dvou zástupců za každou stranu.

Lov, má-li být udržitelný, by neměl překročit hranici 4,5% populace, za předpokladu, že na každou ulovenou medvědici případnou dva medvědi.¹¹⁸ IIPBMA proto vyžaduje, aby byl o každém z úlovků pořízen zápis zachycující pohlaví a stáří

116 Sekce 101 MMPA. Přijetí takového prohlášení je však poměrně komplikovaný a časově náročný proces, který je spuštěn až hrozcím zánikem populace. V případě populace sdílené pak tento varovný signál nemusí přijít včas.

117 Medvědími rodinami se ve smyslu čl. I odst. f) IIPBMA rozumí medvědice s ročními (*cubs*) a dvouročními (*yearlings*) mláďaty.

118 Brower, C.D.. et al.: *The Polar Bear Management Agreement for the Southern Beaufort Sea: An Evaluation of the First Ten Years of a Unique Conservation Agreement*, in *Arctic*, vol. 55, n°4, 2002, str. 365.

medvěda i den lovu. Příslušná část těla pak slouží jako důkaz a musí být odevzdána při nahlášení úlovku.¹¹⁹

Ačkoli právně nezávazná, je IIPBMA považována za velmi úspěšnou. Na dodržování jednotlivých ustanovení totiž dohlíží lidé, kteří stáli za jejím zrodem. Lovci se uvnitř komunity těší velké úctě, nedodržení dohodnutých pravidel však na jejich postavení vrhá stín a může vést až ke ztrátě loveckého oprávnění.¹²⁰ O schopnosti původních obyvatel rozumně nakládat s biologickými přírodními zdroji ostatně svědčí i výše zmíněný vědci provedený odhad hranice udržitelného lovu, který se prakticky shoduje s průměrnou výší úlovků před podpisem IIPBMA. Komisí stanovené lovné kvóty tedy nepředstavovaly pro lovce výraznější změnu.¹²¹ V březnu 2000, při revizi dohody, tak stačilo pouze zapracovat pár drobných změn a IIPBMA mohla být podepsána znovu. V této podobě pak platí dodnes a zůstává inspirací pro původní obyvatele nejen arktických oblastí.¹²²

Dohoda o ledních medvědech Aljašky - Čukotky

Dohoda mezi USA a Ruskem o ochraně a nákládání s ledními medvědy Aljašky - Čukotky (*Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Russian Federation on the Conservation and Management of the Alaska-Chukotka Polar Bear Population*) byla uzavřena v říjnu 2000, plně účinná je však až od roku 2008, kdy byla vytvořena čl. VIII požadovaná Komise. Tato dohoda výrazně čerpá z IIPBMA, narozdíl od posledně jmenované je však právně závazná.

Zajímavostí a jednou z nemnohých odlišností je výslovně stanovená možnost držet medvědy v zajetí, pro potěchu veřejnosti. Lední medvědi jsou totiž oblíbenou atrakcí ruských kočovných cirkusů.¹²³

119 Podrobněji viz čl. IV IIPBMA.

120 Brower, C.D., *op. cit.*, str. 371.

121 *Ibid.*, str. 368 a násl.

122 Předlohou byla například pro Dohodu o běluhách Beaufortova moře (*Inuvialuit - Inupiat Beaufort Sea Beluga Agreement*), z roku 2000.

123 Čl. 6, odst. 2. Preambule dohody pak ledním medvědům přiznává kromě ekologické hodnoty i hodnotu estetickou.

Memorandum porozumění mezi Grónskem, Kanadou a Nunavut¹²⁴

Toto memorandum z roku 2009 (*Memorandum of Understanding between the Government of Canada, the Government of Nunavut, and the Government of Greenland for the Conservation and Management of Polar Bear Populations*) bylo po dlouhých letech vyjednávání přijato v reakci na neudržitelně vysoký lov ledních medvědů Baffinova zálivu a Kaneovy zátoky. Ač jde pouze o dokument *soft law*, klade si za cíl obnovu obou lovem oslabených populací a stanovení udržitelných lovných kvót.

~ ~ ~

Všechny tyto instrumenty rozvíjí spolupráci předpokládanou čl. VII ACPB. Tato dohoda však ve své preambuli otevírá dveře nejen spolupráci na ochraně ledních medvědů, ale i spolupráci podstatně širší - na ochraně arktické fauny a flory.¹²⁵ Znění preambule, ve spojení s povinností chránit celé ekosystémy, jichž jsou lední medvědi součástí, chtěli využít Norové, když během jednání o prodloužení platnosti ACPB navrhovali rozšířit spolupráci i na jiné živočišné a rostlinné druhy. Norský návrh sice narazil na odpor Sovětského svazu a s vřelým přijetím se nesetkal ani u zástupců Kanady a USA, iniciativu však převzala IUCN.¹²⁶ Roku 1996, nedlouho po pádu Sovětského svazu a demilitarizaci Severního ledového oceánu, pak byla zřízena Arktická rada (*Arctic Council*) - mezivládní fórum pro trvale udržitelný rozvoj a ochranu životního prostředí Arktidy.¹²⁷

3.4. Paradox sportovního lovu

Sportovní lov, na první pohled neslučitelný s ochranou ohrožených druhů, obvykle nepatří mezi povolené výjimky ze zákazu lovu. Ne však v případě Dohody o

124 Nunavut je kanadské samosprávné území.

125 „...uznává zvláštní zájem a odpovědnost arktických států na ochraně arktické fauny a flory“ (“...recognizing the special responsibilities and special interests of the States of the Arctic Region in relation to the protection of the fauna and flora of the Arctic Region”), srov. preambuli ACPB.

126 Viz Larsen, T., Stirling, I.: *op. cit.*, str. 13 a násl.

127 Klub arktických států byl rozšířen o tři nové a členy Arktické rady tak jsou: Dánsko, Finsko, Island, Kanada, Norsko, Rusko, Švédsko a USA. Více informací na www.arctic-council.org.

ochraně ledních medvědů. Zatímco ostatní státy postupně omezovaly a zakazovaly nejen sportovní lov ledních medvědů, Kanada v roce 1970 spustila program místními lovci vedeného sportovního lovu (*native-guided sport hunts*) a během vyjednávání o textu APCB se jí podařilo prosadit výjimku, jež umožnila jeho pokračování.¹²⁸

Podstatou tohoto programu je sportovní lov organizovaný zkušenými lovci z řad původních obyvatel, kteří působí jako průvodci a poskytovatelé potřebného vybavení. Příjmy z této činnosti mnohonásobně převyšují hodnotu medvědíků kožešin i nejrůznějších řemeslných výrobků a zatímco kožešina z uloveného zvířete náleží lovcům, maso připadne místní komunitě, která se o něj podělí.

Trik kanadského sportovního lovu spočívá v tom, že i sportovní lovecká oprávnění tvoří součást systému lovných kvót, rozdělených mezi jednotlivé komunity. Každá z komunit pak samostatně rozhoduje o tom, zda a kolik takových oprávnění vyčlení. Úspěšnost rekreačních lovců je přitom výrazně nižší a pokud neuspějí, jejich lovecké oprávnění propadá a nemůže být přiděleno nikomu jinému (pro místní lovce takové omezení pochopitelně neplatí).¹²⁹ Paradoxně tak dochází k situaci, kdy přijetí takto koncipovaného sportovního lovu místní komunitou nevede ke zvýšení celkového objemu lovu, ale k jeho snížení.¹³⁰

Jakkoli se tedy může zdát sportovní lov ve své podstatě kontroverzní (zejména z hlediska ochrany ohrožených druhů a vlivu na tradiční kulturu původních obyvatel), pomohl omezit počet ulovených ledních medvědů na kanadském území.¹³¹

3.5. Nejistá budoucnost ledních medvědů

Přestože je režim ochrany ledních medvědů považován za velmi úspěšný, neboť ve své době dokázal pružně a efektivně zareagovat na především ze strany lovců hrozící nebezpečí, na přelomu tisíciletí se ukázalo, že pro přežití tohoto ohroženého druhu sám

128 Freeman, M.M.R., Wenzel, G.W., *op. cit.*, str. 21 a násled.

129 *Ibid*, str. 28.

130 Pro ilustraci: ačkoli jsou lovné kvóty pro populaci jižního Beaufortova moře na obou stranách hranice stejné, jejich využití je podstatně nižší v Kanadě než na Aljašce, kde je sportovní lov zakázán. Srov. Brower, C.D., *op. cit.*, str. 370.

131 V zahraniční literatuře se v této souvislosti čím dál častěji hovoří o *conservation hunting*. Viz. např. Freeman, M.M.R., Wenzel, G.W., *op. cit.*, str. 29.

o sobě stačit nemusí. Lov ledních medvědů se v současné době pohybuje mezi 500 a 700 jedinci za rok (2-3% celosvětové populace) a je považován za udržitelný. Jednotlivé medvědí populace se však, s výjimkou tří čtyř, stále ztenčují.¹³² I když lov ke ztenčení populací nepochybně přispívá, jeho hlavní příčinou je globální oteplování, hrozba, s níž v době přijetí APCB nikdo nepočítal.

Pro lední medvědy znamená globální oteplování nejen výraznou změnu, ale především ztrátu jejich přirozeného prostředí - plovoucího ledu, na kterém tráví většinu svého času, loví kořist a odpočívají. V době letního tání se pak, v závislosti na konkrétní populaci, přesouvají na pevninu nebo blíže k severnímu pólu, kde je led starší, silnější. Znovu se pořádně najedí až s příchodem podzimních mrazů, do té doby žijí především ze svých tukových zásob, s chutí vytvářených během jarních měsíců, kdy tuleni kroužkování (hlavní kořist ledních medvědů) přivádí na svět mláďata. Ještě důležitější je však množství ulovených tuleňů pro březí medvědice, které tráví temnější část roku spánkem ve svém brlohu, kde porodí dvě, výjimečně tři medvíďata.

Časnější tání tedy vyžene medvědy na pevninu dříve, s nižšími tukovými zásobami, a donutí je hladovět déle. Jejich kondice i velikost klesají. Podvyživené medvědice pak rodí slabší mláďata (často navíc jen jediné), pro která je náročnější přežít první kritický rok, a nezamrzne-li na podzim hladina moře včas, často se ani nedostanou na břeh, do míst vhodných pro přezimování. Teplejší zimy navíc zvyšují riziko dešťových srážek, které hrozí zřícením brlohu a pohřbením všeho pod ním - medvědice i sotva pár týdnů starých medvíďat.¹³³ Právě klesající porodnost a nižší pravděpodobnost, že mláďata přežijí, vysvětluje pokles medvědích populací. Jen u západních břehů Hudsonova zálivu (Kanada) zkrátilo stále dřívější tání ledním

132 Johnsen, K.I., et al., *op. cit.*, str. 72-73.

133 Podrobněji o vlivu globálního oteplování na populace ledních medvědů viz. Stirling, I.: *Polar Bears: The Natural History of a Threatened Species*, Fitzhenry & Whiteside, 2011, str. 276-297; či Derocher, A.E., et al., *Polar Bears in a Warming Climate*, in *Integrative & Comparative Biology*, vol. 44, 2004, str. 163-176.

medvědům loveckou sezonu o téměř tři týdny za pouhých 20 let. Tamní populace klesla o více než 20% a průměrná váha se zmenšila o přibližně 15%.¹³⁴

A podobně je na tom celá Arktida. Satelitní snímky ukazují, že letní ledová příkryvka Severního ledového oceánu se od konce 70. let minulého století srazila o 45%. Díky ponorkám operujícím v oblasti Arktidy během studené války dnes víme, že led je navíc výrazně tenčí a mnohem náchylnější k tání.¹³⁵ Bude-li současný trend nadále pokračovat¹³⁶, zmenší se celosvětová populace ledních medvědů během následujících 40-ti let o celé 2/3. Přeživší medvědi se přesunou více na sever, do oblastí západního Grónska a Kanadského arktického souostroví. I odtud však budou nuceni ještě před koncem století odejít.

Tání arktického ledu zároveň otevírá nové námořní cesty, umožňuje těžbu nerostných surovin v místech dříve jen stěží přístupných a uvolňuje toxické látky až dosud uvězněné ve sněhu, ledu a stále zmrzlé půdě. Lední medvědi se nacházejí na vrcholu arktického potravního řetězce a veškeré škodliviny, jež vítr a mořské proudy zanesou za severní polární kruh, se tak hromadí v jejich tělech. To vše představuje pro populace ledních medvědů další zátež.¹³⁷

Proti globálnímu oteplování jsou však jakékoli dohody arktických států bezmocné, neboť drtivá většina emisí skleníkových plynů pochází z oblastí mimo Arktidu. Následky globálního oteplování, ač v současnosti nejviditelnější za polárními kruhy, se přitom týkají všech koutů naší planety. A právě nutnost zapojit celé světové společenství vedla 9. května 1992, v New Yorku, k přijetí Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (*United Nations Framework Convention on Climate Change*,

134 Fothergill, A., Berlowitz, V.: *op. cit.*, str. 64. Pokles tělesné váhy pod určitou hranici (přibližně 189 kg) přitom znamená ztrátu schopnosti přivést na svět živé mládě a medvědům žijícím u západních břehů Hudsonova zálivu tak hrozí, že se za 15 až 25 let nebudou schopni dále rozmnožovat. Viz. Stirling, I., Parkinson, C.L., *Possible Effects of Climate Warming on Selected Populations of Polar Bears (Ursus maritimus) in the Canadian Arctic*, in *Arctic*, vol. 59, 2006, str. 266.

135 Fothergill, A., Berlowitz, V.: *op. cit.*, str. 220 a násl.

136 A pokračovat velmi pravděpodobně bude, neboť Arktida, tak jak ji známe dnes, se ocitá ve smrtící spirále. Zatímco led odráží většinu slunečního záření zpět do kosmu, tmavá vodní hladina jej pohlcuje. Tím se okolní voda i vzduch ohřívají a dále urychlují tání. Za pár desítek let by tak mohlo být na severním pólu koncem léta volné moře. *Ibid.*

137 Velmi podrobně pojednává o vlivu globálního oteplování na Arktidu studie z roku 2004, vypracovaná na popud Arktické rady - ACIA, *Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment*, Cambridge University Press, 2004, 139 str.

UNFCCC), patrně nejambicióznější mezinárodní úmluvy z oblasti práva životního prostředí.¹³⁸ Tato úmluva se 195 signatáři si klade za cíl „stabilizovat atmosférické koncentrace skleníkových plynů na takové hladině, která předejde nebezpečnému antropogennímu narušení klimatického systému“.¹³⁹ Konference smluvních stran v Kodani dospěla v roce 2009 k závěru, že k takovému narušení by mohlo dojít již při průměrnému zvýšení teploty na celém světě o 2° Celsia (oproti teplotě z roku 1850), čemuž se smluvní strany rozhodly předejít.¹⁴⁰ Vědci se však domnívají, že pokud se nepodaří udržet nárůst průměrné celosvětové teploty pod hranicí 1,25° Celsia, je budoucnost přeživších ledních medvědů nejistá.¹⁴¹

Vinou globálního oteplování se lední medvědi ocitli na tenkém ledu. Arktické státy sice rostoucím teplotám zabránit nemohou, přesto však mají k dispozici určité nástroje, s jejichž pomocí lze omezit některé z ostatních negativních vlivů, jež na medvědí populace působí. Těmito nástroji jsou především moderní přístupy k ochraně biodiverzity: ekosystémový přístup a přístup předběžné opatrnosti. Jejich důsledné uplatňování při ochraně stanovišť (zejména brlohů a jejich okolí), zacházení s „problémovými“ medvědy¹⁴² a rozhodování o výši lovných kvót (nevyhnutelně vedoucí k jejich snížení), by mohlo dát ledním medvědům naději na přežití.

138 Pojednání o UNFCCC a o režimu, který spolu s Kjótským protokolem zavádí, by vydalo na samostatnou práci. Podrobněji viz. Beurier, J.-P., Kiss, A., *op. cit.*, str. 298 a násl.

139 “The ultimate objective of this Convention... is to achieve... stabilization of greenhouse gas concentrations in the atmosphere at a level that would prevent dangerous anthropogenic interference with the climate system.” (čl. 2 UNFCCC).

140 Srov. znění Kodaňské dohody (*Copenhagen Accord*).

141 Stirling, I., Derocher, A.E., *Effects of Climate Warming on Polar Bears: A Review of the Evidence*, in *Global Change Biology*, vol. 18, 2012, str. 2702 a násl.

142 *Problem bears* jsou medvědi, kteří se zatoulají příliš blízko lidským obydlím, většinou při hledání potravy. S ustupujícím ledem a prodlužujícím se obdobím letního pústu bude takových setkání mezi medvědy a lidmi stále přibývat. *Ibid.* str. 2699.

4. OCHRANA PLOUTVONOŽCŮ

Stejně jako kytovci, i ploutvonožci (*Pinnipedia*)¹⁴³ patří mezi první živočišné druhy, které nadměrný lov přivedl až na pokraj vyhynutí. Pro lovce totiž byli poměrně snadnou kořistí, o čemž svědčí jak dobové fotografie, tak později i první dokumentární filmy. Na nich je dobře patrné, jaké nebezpečí znamenal pro tato zvířata, která ráda a často odpočívají na pláži či plovoucích ledových krách¹⁴⁴, vynález střelného prachu.

Stále vzácnější ploutvonožci Beringova moře (lovení zejména pro kožešiny, ale i pro maso a tuk) tak již na konci 19. století vedli k roztržce mezi Spojenými státy a Kanadou (v té době ještě Britskou Kolumbií), zeměmi, které se tehdy podílely na komerčním lovu. Spor nakonec vyřešila až mezinárodní arbitráž, do které se prostřednictvím nezávislých rozhodců zapojily i některé další evropské země. Jeho vítězem byli především lovem ohrožení ploutvonožci, neboť rozhodnutí z 15. srpna 1893 obsahovalo závazná pravidla i omezení pro další lov a zachránilo je tak před vyhubením.¹⁴⁵

Na arbitrážní rozhodnutí navázala 7. února 1911 mezinárodní úmluva mezi Spojenými státy a Velkou Británií, k níž se o půl roku později přidaly i Japonsko s Ruskem. Již 7. července 1911 tak byla ve Washingtonu přijata první multilaterální úmluva týkající se ochrany ploutvonožců a jedna z prvních vícestranných úmluv na ochranu divoké přírody vůbec¹⁴⁶ - Úmluva na ochranu a zachování kožešinových ploutvonožců (*Convention between the United States and Other Powers Proving for the Preservation and Protection of Fur Seals* či zkráceně *North Pacific Fur Seal Convention*) - vztahovala se však pouze na lachtany medvědí (*Callorhinus ursinus*).

143 Mezi ploutvonožce řadíme tuleně (*Phocidae*), mrože (*Odobenidae*) a lachtany (*Otariidae*).

144 Pevná zem pod nohama je však důležitá nejen pro odpočinek, ale i pro výchovu a krmení mláďat, alespoň do doby, než se naučí plavat a potápět se.

145 Beurier, J.-P., Kiss, A.: *op. cit.*, str. 379.

146 Předběhly ji pouze dvě úmluvy, z nichž jedna - londýnská Úmluva na ochranu divokých zvířat, ptáků a ryb v Africe (*Convention for the Protection of Wild Animals, Birds and Fish in Africa*) z roku 1900 - navíc nikdy nevstoupila v platnost. Prvenství tak připadá Úmluvě na ochranu ptactva užitečného v zemědělství (*Convention for the Protection of Birds Useful to Agriculture*), přijaté 19. března 1902 v Paříži. *Ibid.*, str. 37-38.

Přístup k ochraně ohrožených druhů byl však na počátku 20. století až nebezpečně pragmatický. Cílem bylo omezit lov natolik, aby se zdecimované populace mohly vzpamatovat a být opět hojně využívány, přičemž predátoři lovíci lidem prospěšná zvířata byli často stříleni jen proto, aby nesnižovali populace chráněných druhů.¹⁴⁷ Ploutvonožci nicméně stojí téměř na vrcholu potravního řetězce a tak mnoho přirozených nepřátel nemají¹⁴⁸ - Úmluva na ochranu a zachování kožešinových ploutvonožců se tedy věnovala zejména regulaci komerčního lovu. Přijatá opatření zahrnovala lovné kvóty i omezení obchodu s ulovenými zvířaty a jejich částmi, především však zakazovala lov na volném moři, neboť při něm docházelo k až příliš častým ztrátám zasažených lachtanů a nebylo možné rozlišit mezi samcem a samicí, natož rozpoznat samici březí. Díky tomuto zákazu se populace, čítají v době přijetí úmluvy odhadem 300.000 jedinců (oproti původním až 4 miliónům) dokázala poměrně rychle zotavit - až na 2 milióny v 50. letech.¹⁴⁹

4.1. Ochrana ploutvonožců ve druhé polovině 20. století

Úmluva z roku 1911 byla uzavřena jen na 30 let a pokud tedy měl být příznivý stav lachnaních populací zachován, bylo třeba na ni navázat. Trvalo však téměř celých 16 let, než byla v roce 1957 přijata nová úmluva pro oblast severního Pacifiku, a ještě déle, než se mezinárodní spolupráce na ochraně a racionálním využívání ploutvonožců rozšířila i do dalších koutů světa.

Ochrana kožešinových ploutvonožců severního Pacifiku

Původní úmluvu z roku 1911 nahradila Prozatímní úmluva o ochraně kožešinových ploutvonožců severního Pacifiku (*Interim Convention on Conservation of*

147 Tak tomu bylo právě v případě výše popsané pařížské úmluvy z roku 1902, která kvůli ochraně některých ptačích druhů neváhala ohrozit druhy jiné, dnes často přísně chráněné.

148 Mezi přirozené nepřátele ploutvonožců patří kosatky dravé a lední medvědi, mláďata však mohou být kořistí i daleko menších zvířat, například polárních lišek.

149 Beurier, J.-P., Kiss, A.: *op. cit.*, str. 380.

North Pacific Fur Seals)¹⁵⁰, která byla přijata 9. února 1957 ve Washingtonu, tentokrát již mezi Japonskem, Kanadou, Sovětským svazem a Spojenými státy.¹⁵¹ Ač původně přijata na pouhých 6 let, byla její platnost až do roku 1984 pravidelně prodlužována.

Jediným cílem této úmluvy bylo maximální možné, avšak trvale udržitelné využívání lachtanů medvědíh.¹⁵² Stanovení optimálního úlovku přitom vycházelo z výsledků vědeckého výzkumu, o jehož koordinaci, jakož i o určení lovných kvót pro jednotlivé smluvní státy (v závislosti na pohlaví a stáří lachtanů), se starala čtyřčlená komise (*North Pacific Fur Seal Commission*), ve které měla každá smluvní strana svého zástupce.¹⁵³

Zákaz lovu na volném moři, který se v minulosti tolik osvědčil, zůstal i nadále zachován. Povolenou výjimku představoval lov v rámci vědeckého výzkumu, ovšem pouze v nezbytně nutném rozsahu schváleném komisí.¹⁵⁴

Smluvní státy si dobře uvědomovaly význam kožešinových ploutvonožců pro původní obyvatelé pobřeží i ostrovů, na nichž se lachtani medvědí zdržují. Zákaz lovu na volném moři se tak nevztahoval na Ainu, Aleuty, Eskymáky ani Indiány, kteří mohli dále lovit bez omezení, ovšem pouze tradičním způsobem (tedy bez použití střelných zbraní a motorových člunů) a jen pro svou obživu.¹⁵⁵

Úmluva rovněž předvíдалa možnost kontroly plavidel plujících pod vlajkou jakéhokoli smluvního státu. V případě podezření z porušení zákazu lovu na volném moři tak bylo možné vstoupit na palubu a prohledat loď. Potvrdilo-li se podezření, loď mohla být zabavena a odpovědné osoby zatčeny. Loď i zatčené osoby nicméně musely

150 Kožešinovými ploutvonožci severního Pacifiku se však rozumí opět pouze lachtani medvědí, neboť většina druhů kožešinových ploutvonožců žije na jižní polokouli. Krom lachtana medvědího sice žije na severní polokouli ještě lachtan guadelupský (*Arctocephalus townsendi*, na ostrovech u západních břehů Mexika) a patrně i lachtan galapážský (*Arctocephalus galapagoensis*), oba tyto druhy však žijí v podstatně teplejších vodách spadajících pod jurisdikci států, které nepatřily mezi signatáře této úmluvy.

151 V platnost vstoupila 14. října téhož roku.

152 Srov. znění preambule Prozatímní úmluvy o ochraně kožešinových ploutvonožců severního Pacifiku.

153 Její zřízení předpokládá č. V úmluvy.

154 Stojí za povšimnutí, že omezení lovu pro vědecké účely zde obsahuje přesně ty dva prvky, které schází velrybářské úmluvě - tedy nezbytně nutný rozsah a předchozí schválení komisí.

155 Úmluva výslovně stanoví, že původní obyvatelé nesmí lovit jako zaměstnanci jiných osob ani jim dodávat kožešiny ulovených zvířat (čl. VII úmluvy).

být následně předány jejich domovskému státu, který jediný mohl zahájit řízení a potrestat viníky.¹⁵⁶

Další zvláštností úmluvy byl na svou dobu neobvyklý systém přerozdělování úlovků, podle kterého měly Sovětský svaz a Spojené státy předat 15% jimi ulovených lachtanů Japonsku a stejné množství i Kanadě.¹⁵⁷

Pravomoc komise později výrazně rozšířilo přijetí protokolu¹⁵⁸, na jehož základě bylo možné omezit či dočasně zakázat lov lachtanů na těch ostrovech, kde jejich populace klesla pod úroveň zajišťující její maximální možné využití.

Platnost úmluvy skončila v roce 1984, žádná další ji však nenahradila. Většina lachtanů medvědích dnes žije u amerických břehů, kde od roku 1972 platí *Marine Mammals Protection Act*, který jejich lov zakazuje (lovit smí pouze původní obyvatelé Aljašky).

Dvoustrané dohody pro oblast severního Atlantiku

Prozatímní úmluva o ochraně kožešinových ploutvonožců severního Pacifiku byla inspirací pro bilaterální dohody mezi některými státy severního Atlantiku. První z nich, Dohoda mezi Norskem a Sovětským svazem o opatřeních na regulaci lovu ploutvonožců a ochranu jejich populací v severovýchodní části Atlantického oceánu (*Agreement between the Government of Norway and the Government of Union of Soviet Socialist Republics on Measures for the Regulation of the Catching of Seals and Protection of the Seal Stocks in the North-Eastern Part of the Atlantic Ocean*), byla přijata jen o pár měsíců později, 22. listopadu 1957 v Oslu.¹⁵⁹ Tato dohoda se vztahuje na tuleně grónského (*Pagophilus groenlandicus*), tuleně kroužkovaného (*Phoca hispida*), čepcola hřebenatého (*Cystophora cristata*), tuleně vousatého (*Erignatus barbatus*) a mrože ledního (*Odobenus rosmarus*). Její součástí je příloha obsahující

¹⁵⁶ Podrobněji viz čl. 6 úmluvy.

¹⁵⁷ Čl. 9 úmluvy.

¹⁵⁸ Jedná se o protokol z května 1976 (*Protocol Amending and Extending the Interim Convention on the Conservation of North Pacific Fur Seals*).

¹⁵⁹ V platnost vstoupila 27. června následujícího roku.

veškerá omezení lovu i ochranná opatření, včetně délky lovné sezóny, jež je určena pro každou oblast zvlášť.¹⁶⁰

Rovněž Dohoda mezi Kanadou a Norskem o lovu a zachování ploutvonožců severozápadního Atlantiku (*Agreement between the Government of Canada and the Government of Norway on Sealing and the Conservation of Seal Stocks in the Northwest Atlantic*) vychází z Prozatímní úmluvy z roku 1957. Přijata byla 15. července 1971 v Ottawě¹⁶¹, kdy plynule navázala na poválečnou spolupráci obou států při regulaci komerčního lovu tuleně grónského, kterou rozšířila o další tři druhy ploutvonožců: čepcola hřebenatého, tuleně vousatého a mrože ledního.¹⁶² Narozdíl od svého vzoru však dohoda mezi Kanadou a Norskem obsahuje více ochrannářských prvků zaměřených převážně na humánní metody lovu a předcházení zbytečnému utrpení. Na podobu konkrétních opatření pak má zásadní vliv komise, neboť dohoda samotná obsahuje spíše demonstrativní výčet otázek, o kterých komise rozhoduje, než jednotlivá omezení.¹⁶³

Ochrana antarktických ploutvonožců

Zatímco důraz na hospodářský charakter severských dohod neposkytoval příliš prostoru ochrannářským prvkům, na druhém konci světa, u břehů Antarktidy, byla situace zcela odlišná. Po několika desetiletích nekontrolovaného lovu byla v Londýně 1. června 1972 přijata Úmluva o ochraně antarktických ploutvonožců (*Convention for the Conservation of Antarctic Seals*)¹⁶⁴, jejímž hlavním cílem bylo zachránit antarktické ploutvonožce před následky nadměrného lovu a obnovit rovnováhu antarktického

160 Dohoda mezi Norskem a Sovětským svazem například zakazuje ponechávání či spalování mrtvých zvířat a jejich částí uvnitř pobřežních kolonií ploutvonožců. Viz. Anonymní: *Norwegian-Soviet Sealing Agreement*, in *Polar Record*, vol. 9, 1959, str. 345-348.

161 V platnost vstoupila 22. prosince téhož roku.

162 Anonymní: *Canadian-Norwegian Agreement on Sealing*, in *Polar Record*, vol.16, 1972, str. 268-271.

163 Komise je, stejně jako v případě dohody mezi Norskem a Sovětským svazem, složená ze tří zástupců za každou stranu, nicméně každá ze stran disponuje jediným hlasem. Rozhodnutí jsou tedy přijímána na základě konsensu a zavazují obě strany (čl. III Dohody mezi Kanadou a Norskem).

164 V platnost vstoupila 11. března 1978. Úmluva má 16 signatářů a tvoří součást tzv. antarktického systému (*Antarctic Treaty System*), o jehož významu pro ochranu životního prostředí a nálezání s přírodními zdroji podrobněji pojednává například Žákováská, K.: *op. cit.*, str. 94-98; či Beurier, J.-P., Kiss, A.: *op. cit.*, str. 325-335.

ekosystému, jehož jsou ploutvonožci významnou součástí.¹⁶⁵ Většina druhů, na které se úmluva vztahuje, tak nesmí být lovena vůbec a pro lov ostatních platí přísná omezení.

Loveni tedy smí být pouze tuleni krabožraví (*Lobodon carcinophagus*), tuleni leopardí (*Hydrurga leptonyx*) a tuleni Weddellovi (*Leptonychotes weddelli*), přičemž pouze v rámci povolených kvót, během lovné sezóny (od 1. září do posledního únorového dne) a mimo oblasti, které se pro lov cyklicky zavírají. Místa, kde tito tuleni přivádějí na svět mláďata a oblasti významné z hlediska dlouhodobého výzkumu jsou lovu zcela zapovězené a prohlášené za tzv. rezervace ploutvonožců (*seal sanctuaries*). Lov i odchyt je rovněž zakázán na volném moři a musí proběhnout co nejrychleji a pokud možno bezbolestně.¹⁶⁶

Nehledě na výše uvedené zákazy a omezení lovu může každá smluvní strana vydat zvláštní povolení (*special permit*) pro lov či odchyt tuleňů, ovšem pouze v omezené míře a v souladu s cíly a zásadami úmluvy, je-li smyslem takového lovu či odchytu obstarání nezbytné potravy pro lidi a psí spřežení, vědecký výzkum či získání exemplářů pro muzea a jiné vědecké či kulturní instituce.¹⁶⁷

Významnou roli hraje pravidelná, každoroční výměna informací mezi smluvními státy, která neslouží pouze kontrole, ale i vědeckému bádání. Každý stát je povinen poskytnout ostatním smluvním stranám i Vědeckému výboru pro antarktický výzkum (*Scientific Committee on Antarctic Research*) detailní přehled ulovených a odchycených tuleňů. Úmluvou vyžadované informace přitom zahrnují kromě celkového počtu ulovených a odchycených tuleňů, jejich druhu, pohlaví a stáří i nejrůznější biologické údaje.¹⁶⁸

Ač nejde o čistě ochrannou úmluvu a lov, byť jen některých druhů, zůstává i nadále povolený, ve skutečnosti znamenalo přijetí této úmluvy konec komerčního lovu ploutvonožců ve vodách Jižního oceánu.¹⁶⁹

165 Srov. znění preambule úmluvy, dávající prostor ekosystémovým úvahám.

166 Veškerá omezení lovu jsou obsažena v příloze, která je nedílnou součástí úmluvy.

167 Čl. 4 úmluvy.

168 Podrobněji viz čl. 6 přílohy.

169 Lov u antarktických břehů je totiž finančně velmi náročný a tak se, v důsledku přijatých omezení i vstupu náhradních produktů na trh, přestal smluvním stranám vyplácet. Viz Beurier, J.-P., Kiss, A.: *op. cit.*, str. 327.

Ochrana v rámci Bonnské úmluvy

Nejmladší a ochranářsky nejvíce zaměřené jsou instrumenty přijaté v rámci Bonnské úmluvy, které se týkají některých ohrožených druhů ploutvonožců. První z nich, Dohoda o ochraně tuleňů Waddenského moře (*Agreement on the Conservation of Seals in the Wadden Sea*) byla přijata 16. října 1990 v Bonnu¹⁷⁰, krátce po dramatickém poklesu waddenské populace tuleňů obecných (*Phoca vitulina*) a jejich zařazení do přílohy II Bonnské úmluvy.¹⁷¹ Areálové státy (Dánsko, Německo a Nizozemí) se zavázaly k úplnému zákazu lovu a odchytu tuleňů obecných¹⁷², ochraně jejich stavišť a omezení znečištění Waddenského moře. Přijatá opatření se tak nepřímo vztahují i na tamní populaci tuleňů kuželozubých (*Halichoerus grypus*).¹⁷³

Dohodu o ochraně tuleňů Waddenského moře doplnilo v roce 2007 Memorandum porozumění o ochranných opatřeních pro východoatlantické populace tuleňů středomořského (*Monachus monachus*) [*Memorandum of Understanding concerning Conservation Measures for the Eastern Atlantic Populations of the Mediterranean Monk Seal (Monachus monachus)*].¹⁷⁴ Tuleni středomořští patří k nejohroženějším savcům na celé planetě.¹⁷⁵ Jejich současný počet nepřevyšuje 500, přičemž většina z nich žije ve Středozemním moři, kde byl v rámci Barcelonské úmluvy¹⁷⁶ přijat akční plán na jejich záchranu (*Action Plan for the Monk Seal in the Mediterranean*). Memorandum porozumění na tento plán navazuje a rozšiřuje ochranu i na roztroušené populace východního Atlantiku, kde žije posledních 150 tuleňů

170 Jde o vůbec první dohodu navazující na Bonnskou úmluvu. V platnost vstoupila 1. října 1991.

171 Prudký pokles populace zapříčinila infekce, jejímuž propuknutí nelze mezi divoce žijícími zvířaty zabránit ani ji léčit. Omezením škodlivých vlivů na životní prostředí však lze posílit jejich odolnost a zmírnit tak nepříznivé následky.

172 V návaznosti na propuknutí infekci patří nezi povolené výjimky pouze nezbytný vědecký výzkum a krmení osiřelých mláďat, která musí být následně navracena do volné přírody (čl. 6 dohody).

173 Dle tiskové zprávy z 16. října 2010 (tedy k 20. výročí podpisu dohody) se podařilo nejen zabránit dalšímu poklesu obou populací, ale rovněž přispět k jejich zotavení, a to navzdory propuknutí nové infekce v roce 2002.

174 Podepsáno 18. října 2007 zástupci čtyř areálových států (Maroko, Mauritánie, Portugalsko a Španělsko) v Adeje (Španělsko).

175 Mezi ploutvonožci pak jde o druh nejvíce ohrožený.

176 Barcelonská úmluva, celým názvem Úmluva o ochraně mořského prostředí a pobřežní oblasti Středomoří (*Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean*), byla uzavřena 10. června 1995 v Barceloně. V platnost vstoupila 9. července 2004. Mezi její smluvní strany patří všech 21 středomořských států a Evropská unie.

středomořských. Mezi největší hrozby patří ničení stanovišť a jejich obsazování lidmi, neselektivní metody rybolovu a odhozené rybářské náčiní. Ačkoli se areálové státy zavázaly spolupracovat na záchraně tohoto kriticky ohroženého druhu (*critically endangered* ve smyslu klasifikace IUCN), tuleňů středomořských stále ubývá.

Většina z lovem zdecimovaných populací ploutvonožců se díky včasnému přijetí relevantních úmluv postupně vzpamatovala a jejich lov, pokud nezanikl, je dnes považován za udržitelný. Přesto však populace některých druhů opět padají, leckdy z neznámých příčin.¹⁷⁷ Vědci se domnívají, že významnou roli hraje znečištění moří, neboť škodlivé látky (zejména POPs¹⁷⁸ a těžké kovy), které se v tělech ploutvonožců hromadí, mají nepříznivý vliv na jejich imunitní systém i rozmnožování.¹⁷⁹ Patrně nejvýznamnější hrozbou, alespoň pro druhy závislé na ledové příkrývce oceánu, je však globální oteplování. Tuleni kroužkování, ale i někteří další, využívají zamrzlou hladinu a ledové kry k odpočinku, rozmnožování i péči o mláďata¹⁸⁰ a jen stěží přežijí v teplejších vodách.¹⁸¹

177 Populace čepcola hřebenatého žijící v severovýchodní části Atlantiku se za posledních 50 let ztenčila na pouhých 10-15%, a i když byla v posledních letech přijata přísná ochranná opatření, jejich počet dále klesá. A z neznámých příčin klesá i populace tuleňů lachtaních žijící u amerických břehů, o níž byla řeč výše. Viz. Johnsen, K.I., et al., *op. cit.*, str. 64-66.

178 Perzistentní organické látky (*Persistent Organic Pollutants*), známé spíše pod svou anglickou zkratkou POPs.

179 Studie provedené v oblasti Arktidy ukazují, že koncentrace těchto látek v tělech ploutvonožců (ale i jiných mořských savců) je daleko vyšší než v okolním prostředí. Zdánlivou záhadu vysvětluje proces známý jako *biomagnification* - škodlivé látky se ukládají v tukových tkáních a jejich množství tak stoupá s každou další příčkou potravního řetězce, na jehož vrcholu se nachází právě mořští savci. Viz. *Ibid.*, str. 66-67.

180 Doba kojení, kdy se mláďata tuleňů kroužkování teprve učí plavat a zdržují se převážně nad hladinou, trvá šest až sedm týdnů. Viz. Fothergill, A., Berlowitz, V.: *op. cit.*, str. 62.

181 Když v letech 2006 a 2007 nezamrzly fjordy na západní straně Špicberku, tuleni kroužkování, kteří v této oblasti běžně přivádí na svět mláďata, doslova zmizeli. Je přitom nepravděpodobné, že se neočekávané a náhlé změně dokázali včas přizpůsobit a přesunout se jinam, do chladnějších míst. Viz. Kovacs, K., et al.: *Species and Climate Change: More than just the Polar Bear*; The IUCN Red List of Threatened Species Report, 2009, str. 8-11. Podrobně pak o vlivu globálního oteplování na populace tuleňů kroužkování pojednává Ferguson, S.H., et al.: *Climate Change and Ringed Seal (*Phoca hispida*) Recruitment in Western Hudson Bay*, in *Marine Mammal Science*, vol. 21, 2005, str. 121-135.

4.2. Evropský zákaz obchodu s kožešinami

Zajímavý, byť poněkud kontroverzní přístup k ochraně ploutvonožců zvolila Evropská unie. V roce 1983 uvalila zákaz na import kožešin z mládřat některých druhů ploutvonožců (*white coats* tuleně grónského a *blue backs* čepcola hřebenatého), který se postupně rozšiřoval na další druhy, jejich vývojová stádia i řemeslné výrobky a rostl spolu s hlasy volajícími po zákazu všech metod lovu, které nezaručují ploutvonožcům okamžitou smrt a způsobují jim zbytečné utrpení, ať už fyzické či psychické. Některé státy, mezi nimi Belgie a Nizozemí, zavřely svůj trh a k hlasitým kritikům metod používaných při komerčním lovu se přidala i Rada Evropy. Vše vyvrcholilo v září 2009, kdy EU zakázala obchod se všemi výrobky, které pocházejí z komerčního lovu ploutvonožců.¹⁸²

V pozadí regulace stála snaha harmonizovat unijní trh a zabránit utrpení, které současný komerční lov ploutvonožcům působí. Reakce však byly smíšené. Zatímco zastánci *animal welfare*¹⁸³ i veřejnost ji vnímali jako splněné přání, za hranicemi unie vyvolala ostrou kritiku, a to nejen ze strany států, pro které je evropský trh jednou z hlavních vývozních destinací, ale i ze strany Inuitů, na něž se zákaz nevztahuje.¹⁸⁴

Kanada s Norskem, odkud pochází většina dotčených výrobků, se domnívají, že regulace odporuje pravidlům obsaženým v úmluvách Světové obchodní organizace (*World Trade Organization, WTO*) - zejména zákazu diskriminace - a iniciovaly na její půdě vytvoření nestranného panelu, který by se touto otázkou zabýval. Jednání v současné době stále probíhají a jen málokdo si troufne odhadnout, jak dopadnou, neboť WTO nemá s *animal welfare* dostatečné zkušenosti a argumenty obou stran se zdají být

182 Nařízení Evropského parlamentu a rady č. 1007/2009. Viz. Johnsen, K.I., et al., *op. cit.*, str. 67.

183 *Animal welfare* se do češtiny překládá jako blaho či životní pohoda zvířat, často se však používá původní anglický termín.

184 Zákaz se nevztahuje nejen na Inuity, ale na všechny komunity původních obyvatel, kteří tradičním způsobem loví ploutvonožce pro svou obživu. Největší dopad však má právě na Inuity. *Ibid.*

přesvědčivé.¹⁸⁵ V případě prohlášení regulace za diskriminační bude rozhodující, zda WTO zařadí *animal welfare* mezi výjimky povolené ve veřejném zájmu.¹⁸⁶

Vedle tržní svobody se však regulace dotýká, trochu nečekaně a především nechtěně, i otázek souvisejících s lidskými právy, neboť výrazně ovlivňuje životy Inuitů lovících ploutvonožce pro svou obživu. Nejen, že pro vstup na unijní trh vyžaduje certifikát, jehož získání není snadné, ale krátce po jejím přijetí klesla cena výrobků pocházejících z ploutvonožců na evropských trzích o více než dvě třetiny.¹⁸⁷ Taková reakce trhů má přitom na Inuity, kteří jsou dnes na prodeji těchto vedlejších produktů lovu ekonomicky závislí, doslova likvidační vliv. Když k podobnému cenovému propadu došlo krátce po zákazu importu v roce 1983, mnozí lovci - strážci tradiční kultury i vědění - si dobrovolně vzali život, a to i přesto, že se zákaz vztahoval pouze na kožešiny pocházející z mláďat některých druhů ploutvonožců.¹⁸⁸ V konečném důsledku se tak regulace dotýká samotného práva na živobytí i práv spojených s tradiční kulturou, která je základním stavebním kamenem domorodých komunit a nezbytným předpokladem jejich přežití ve stále se měnícím světě.¹⁸⁹ Není snad ani nutné dodávat, že pozvání ke kulatému stolu Inuité neobdrželi, ačkoli na základě Úmluvy o biologické rozmanitosti i v návaznosti na ní přijatých Zásadách a směrnicích pro trvale udržitelné využívání biodiverzity¹⁹⁰ být pozváni měli.

Ať už zákaz obchodu s výrobky pocházejícími z ploutvonožců ob stojí či nikoli, jeho přijetí je názornou ilustrací komplexních vztahů mezi ochranou divoké přírody, tržní svobodou a lidskými právy. Na cestě vstříc dalšímu rozvoji *animal welfare* bychom se však neměli ohlížet zpět - na zájmy komerčního lovu.

185 Argumentům obou stran i relevantní právní úpravě se podrobněji věnuje Hossains, K.: *The EU Ban on the Import of Seal Products and the WTO Regulations: Neglected Human Rights of the Arctic Indigenous Peoples?*, in *Polar Record*, zatím nepublikováno, 2012, 13 str.

186 Jen pro zajímavost: dle judikatury Soudního dvora Evropské unie spadá *animal welfare* do kategorie veřejného zájmu a z právní perspektivy EU je tedy regulace v naprostém pořádku. *Ibid.*, str. 2.

187 *Ibid.*, str. 3.

188 Johnsen, K.I., et al., *op. cit.*, str. 70.

189 I tomuto aspektu se podrobněji věnuje Hossains, K.: *op. cit.*

190 *Addis Ababa Principles and Guidelines for Sustainable Use of Biodiversity*, přijaté na 7. konferenci smluvních stran CBD v roce 2004. Viz Johnsen, K.I., et al., *op. cit.*, str. 70-71.

ZÁVĚR

Mořští savci, zejména velryby a někteří ploutvonožci, patří k prvním zvířatům, jejichž nadměrné komerční využívání a s ním související obavy o jejich další přežití si vyžádaly přijetí multilaterálních úmluv, které by jim zajistily záchranu. Studium těchto úmluv a okolností jejich přijetí je tedy zajímavým výletem do časů, kdy mezinárodní právo životního prostředí stálo teprve na počátku své, dnes již více než století trvající cesty. Ukazuje nám vývoj ochrany divoké přírody, od z dnešního pohledu až mrazivého pragmatismu při nakládání s biologickými zdroji, přes stále větší omezení komerčního lovu a vzrůstající roli vědeckého výzkumu, o jehož výsledky by se měla opírat přijatá opatření, až po snahu zmírnit lovem působené utrpení, rozvoj *animal welfare* a nové přístupy k ochraně přírody, jejichž základem jsou ekosystémové úvahy a předběžná opatrnost.

Byť by nebylo vhodné, i vzhledem k jejich odlišnému stáří, vzájemně srovnávat jednotlivé úmluvy a z nich vyplývající přístupy k ochraně a využívání mořských savců, nelze si nevšimnout dramatického rozdílu mezi velrybářskou úmluvou a úmluvami ostatními, z nichž některé, často i několik desetiletí staré (zejména Úmluva o ochraně antarktických ploutvonožců, Dohoda o ochraně ledních medvědů i na ní navazující Dohoda o ledních medvědech jižního Beaufortova moře, uzavřená mezi Inuvialuity a Inupiaty), jsou stále považovány za ideální model a vzor, kterému se ani leckteré později přijaté úmluvy vztahující se k ochraně a využívání divoce žijících zvířat nedokázaly přiblížit.

Bude jistě nesmírně zajímavé sledovat, zda a jakým směrem posune velrybářskou komisi netrpělivě očekávané rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora, který v současnosti projednává spor mezi Austrálií a Japonskem o další trvání japonského vědeckého programu v Jižním oceánu. Pozornost si však bezesporu zaslouží i odvážná Deklarace práv kytovců: velryb a delfínů volající po přiznání základních práv těmto charismatickým tvorům, a to tím spíše, že nejde o hlas ojedinělý - s myšlenkou, že zvířata, stromy a oceány, ale i životní prostředí jako celek, by měly mít určitá, soudem vynutitelná práva, přišel již v roce 1972 Christopher D. Stone. Dnes, o čtyři desetiletí

později, je jeho vlivná kniha *Should Trees Have Standing?* snad ještě aktuálnější a nálehavější než dřív.¹⁹¹

Ani sebelepší úmluva zaměřená na ochranu a využívání mořských savců však nedokáže zabránit stále rostoucím teplotám, hrozbě daleko závažnější, než jakou pro ně byl svého času komerční lov. Člověkem způsobené globální oteplování již dlouho není pouhou teorií, ale nepříjemnou skutečností, jejíž dopady je sice možné zmírnit a částečně se jim přizpůsobit, nelze jim však předejít¹⁹², což vedle výmluvných obrázků ledních medvědů ztracených na širém moři, kam je zanesly tající ledové kry, dokládají i svědectví příslušníků domorodých komunit, kteří s překvapením v očích pěstují za severním polárním kruhem jahody.¹⁹³

V současné době přijaté závazky na snížení emisí skleníkových plynů přitom nestačí ani na dosažení cílů stanovených Rámcovou úmluvou o změně klimatu, natož aby dokázaly zajistit ledním medvědům, tuleňům kroužkovaným a dalším druhům nejen mořských savců přežití. Není pak tajemstvím, že následky globálního oteplování se netýkají pouze mořských savců žijících v polárních oblastech a na nich závislých domorodých komunit, ale každého z nás. Zatímco se však státy dohadují, jakým způsobem a o kolik snížit emise skleníkových plynů, ledová příkrývka dále slábne a ledovce tají - podle posledních měření, provedených v době psaní této práce v Arktidě, rychleji, než se vědci až dosud domnívali.¹⁹⁴

Stejně jako kanárci v dole varují horníky před únikem plynu, i mořští savci žijící za polárními kruhy nás upozorňují na hrozící nebezpečí a radí nám, jak si s ním co nejlépe poradit.¹⁹⁵ Stačí jim jen naslouchat.

191 Stone, Ch.D.: *Should Trees Have Standing?*, Oxford University Press, 2010, 264 str. Byť sám autor přiznává, že mezi jeho představou a skutečností stále ještě zeje hluboká propast, podstatné je, že soudních sporů vedených ve jméno ohrožených druhů, oceánů i přírody jako takové postupně přibývá. A i když většinou končí fiaskem, jejich vliv na veřejné mínění a chování společností i vlád, stojících na druhé straně barikády, není ani v nejmenším zanedbatelný.

192 Podrobněji viz. ACIA, *op. cit.*

193 Fothergill, A., Berlowitz, V.: *op. cit.*, str. 234 a násl.

194 Kinver, M.: *Arctic Sea Ice Set to Hit Record Low*, BBC News, publikováno 21. srpna 2012 (www.bbc.co.uk/news).

195 O roli mořských savců coby ekosystémových strážců, kteří nám mlčky předávají zprávu o životním prostředí, podrobněji pojednává například Moore, S.E.: *Marine Mammals as Ecosystem Sentinels*, in *Journal of Mammalogy*, vol. 89, 2008, str. 534-540.

*I think over again
My small adventures
My fears
Those small ones that seemed so big
For all the vital things
I had to get and to reach
And yet there is only one great thing
To live to see the great day that dawns
And the light that fills the world.*

(Inuitská báseň)

SEZNAM ZKRATEK

ACPB	Agreement on the Conservation of Polar Bears <i>(Dohoda o ochraně ledních medvědů)</i>
ACCOBAMS	Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, the Mediterranean Sea and contiguous Atlantic Area <i>(Dohoda o ochraně kytovců Černého moře, Středozemního moře a přilehlé atlantické oblasti)</i>
ASCOBANS	Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas <i>(Dohoda o ochraně malých kytovců Baltského a Severního moře)</i>
CBD	Convention on Biological Diversity <i>(Úmluva o biologické rozmanitosti)</i>
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora <i>(Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících zvířat a planě rostoucích rostlin)</i>
CMS	Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals <i>(Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů)</i>
ICRW	International Convention for the Regulation of Whaling <i>(Mezinárodní úmluva o regulaci velrybářství)</i>
IIPBMA	Inuvialuit - Inupiat Polar Bear Management Agreement in the Southern Beaufort Sea <i>(Dohoda mezi Inuvialuity a Inupiaty o nakládání s ledními medvědy jižního Beaufortova moře)</i>
IOS	Indian Ocean Whale Sanctuary <i>(Věrybí rezervace Indického oceánu)</i>
IUCN	International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (World Conservation Union) <i>(Světový svaz ochrany přírody)</i>

IWC	International Whaling Commission <i>(Mezinárodní velrybářská komise)</i>
JARPA	Japanese Whale Research Program under Special Permit in the Antarctic
JARPN	Japanese Whale Research Program under Special Permit in the Western North Pacific
MMPA	Marine Mammal Protection Act <i>(Zákon o ochraně mořských savců)</i>
NAMMCO	North Atlantic Marine Mammals Commission <i>(Severoatlantická komise pro mořské savce)</i>
PBSG	Polar Bear Specialist Group
RMS	Revised Management Scheme
RMP	Revised Management Procedure
SOS	South Ocean Whale Sanctuary <i>(Velrybí rezervace Jižního oceánu)</i>
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development <i>(Konference OSN o životním prostředí a rozvoji)</i>
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea <i>(Úmluva OSN o mořském právu)</i>
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change <i>(Rámcová úmluva OSN o změně klimatu)</i>
WTO	World Trade Organization <i>(Světová obchodní organizace)</i>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

- ACIA, *Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment*, Cambridge University Press, 2004, 139 str.
- Beurrier, J.-P., Kiss, A.: *Droit international de l'environnement*, Pedone, 2010, 588 str.
- Fothergill, A., Berlowitz, V.: *Frozen Planet*, BBC Books, 2011, 312 str.
- Perrin, W.F. et al.: *Encyclopedia of Marine Mammals*, Academic Press, 2009, 1352 str.
- Stone, Ch.D.: *Should Trees Have Standing?*, Oxford University Press, 2010, 264 str.
- Stejskal, V.: *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, Linde Praha, 2006, 591 str.
- Stirling, I.: *Polar Bears: The Natural History of a Threatened Species*, Fitzhenry & Whiteside, 2011, 330 str.
- Young, O.R., Osherenko, G.: *Polar Politics: Creating International Environmental Regimes*, Cornell University Press, 1993, 276 str.
- Žáková, K.: *Ochrana mořské biodiverzity v mezinárodním právu*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, 228 str.

Články a příspěvky do sborníků

- Bowman, M.: *Business as Normal or as 'Normalised'? The Future of the International Whaling Commission*, in *Journal of Animal Welfare Law*, Summer/Autumn 2010 issue, str. 22-25.
- Brower, C.D. et al.: *The Polar Bear Management Agreement for the Southern Beaufort Sea: An Evaluation of the First Ten Years of a Unique Conservation Agreement*, in *Arctic*, vol. 55, n°4, 2002, str. 362-372.
- Burns, W.C.G.: *The Berlin Initiative on Strengthening the Conservation Agenda of the International Whaling Commission: Toward a New Era for Cetaceans?*, in *RECIEL*, vol. 13, str. 72-84.

- Burns, W.C.G., Wandesforde-Smith, G.: *The International Whaling Commission and the Future of Cetaceans in a Changing World*, in RECIEL, vol. 11, 2002, str. 199-210.
- *Canadian-Norwegian Agreement on Sealing*, in *Polar Record*, vol. 16, 1972, str. 268-271.
- Currie, D.: *Whales, Sustainability and International Environmental Governance*, in RECIEL, vol. 16, 2007, str. 45-57.
- Derocher, A.E., et al., *Polar Bears in a Warming Climate*, in *Integrative & Comparative Biology*, vol. 44, 2004, str. 163-176.
- Dowsley, M., Wenzel, G., “*The Time of the Most Polar Bears*”: *A Co-management Conflict in Nunavut*, in *Arctic*, vol. 61, n°2, 2008, str. 177-189.
- Ferguson, S.H., et al.: *Climate Change and Ringed Seal (Phoca hispida) Recruitment in Western Hudson Bay*, in *Marine Mammal Science*, vol. 21, 2005, str. 121-135.
- Foster, C.E.: *International Adjudication - Standard of Review and Burden of Proof: Australia-Apples and Whaling in the Antarctic*, in RECIEL, vol. 21, 2012, str. 80-91.
- Freeman, M.M.R., Wenzel, G.W.: *The Nature and Significance of Polar Bear Conservation Hunting in the Canadian Arctic*, in *Arctic*, vol. 59, 2006, str. 21-30.
- Gillespie, A.: *The Southern Ocean Sanctuary and the Evolution of International Environmental Law*, in *International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 15, 2000, str. 293-316.
- Gillespie, A.: *Iceland’s Reservation at the International Whaling Commission*, in *European Journal of International Law*, vol. 14, n°5, str. 977-998.
- Hoek, A.: *Sea Shepherd Conservation Society v. Japanese Whalers, the Showdown: Who Is the Real Villain?*, in *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, vol. 3, 2006, str. 159-193.
- Hossains, K.: *The EU Ban on the Import of Seal Products and the WTO Regulations: Neglected Human Rights of the Arctic Indigenous Peoples?*, in *Polar Record*, zatím nepublikováno, 2012, 13 str.

- Iliff, M.: *Compromise in the IWC: Is It Possible or Desirable?*, in *Marine Policy*, vol. 32, 2008, str. 997-1003.
- Labat, B.: *La Commission balenière internationale a la croisée des chemins*, in *Annuaire du droit de la mer*, vol. 9, 2004, str. 211-240.
- Larsen, T.: *Progress in Polar Bear Research and Conservation in the Arctic Nations*, in *Boston College Environmental Affairs Law Review*, vol. 4, n°2, 1975, str. 294-308.
- Moore, S.E.: *Marine Mammals as Ecosystem Sentinels*, in *Journal of Mammalogy*, vol. 89, 2008, str. 534-540.
- *Norwegian-Soviet Sealing Agreement*, in *Polar Record*, vol. 9, 1959, str. 345-348.
- Rieser, A.: *Whales, Whaling, and the Warming Ocean*, in *Boston College Environmental Affairs Law Review*, vol. 36, issue 2, str. 400-429.
- *Short Abstracts from the Conference: "Cetaceans Rights: Fostering Moral and Legal Change," Providing the Collective Rationale for the Declaration Issued at the End of the Meeting*, in *Journal of International Wildlife Law & Policy*, vol. 14, 2001, str. 78-80.
- Stirling, I., Derocher, A.E., *Effects of Climate Warming on Polar Bears: A Review of the Evidence*, in *Global Change Biology*, vol. 18, 2012, str. 2694-2706.
- Stirling, I., Parkinson, C.L., *Possible Effects of Climate Warming on Selected Populations of Polar Bears (Ursus maritimus) in the Canadian Arctic*, in *Arctic*, vol. 59, 2006, str. 261-275.

Oficiální dokumenty a zprávy mezinárodních organizací

- Elliott, W., Simmonds, M.: *Whales in Hot Water? The Impact of a Changing Climate on Whales, Dolphins and Porpoises*, WWF International, 2007, 14 str.
- Johnsen, K.I., et al.: *Protecting Arctic Biodiversity*, United Nations Environment Programme, GRID-Arendal, 2010, 74 str.
- Kovacs, K., et al.: *Species and Climate Change: More than just the Polar Bear*, The IUCN Red List of Threatened Species Report, 2009, 46 str.
- Kurvits, T., et al.: *Living Planet: Connected Planet*, United Nations Environment Programme, GRID-Arendal, 2011, 76 str.

- Larsen, T., Stirling, I.: *The Agreement on the Conservation of Polar Bears - it's History and Future*, Rapportserie n. 127, Norsk Polarinstitut, 2009, 16 str.
- Prideaux, M.: *Conserving Cetaceans: The Convention on Migratory Species and its Relevant Agreements for Cetaceans Conservation*, WDCS, 2003, 24 str.

SUMMARY

The present paper grew on the interest which its author finds in marine mammals and was fueled by his firm belief that even in the heart of Europe, surrounded only by land and void of these fascinating creatures, the attention should be paid to their protection. The aim was not only to analyse relevant international conventions, but also to discuss some interesting and precise questions that complete and form the conservation regime.

The thesis begins with a brief overview of some of the most important international, mainly global conventions relevant to the protection of biological diversity in its entirety. Subsequent chapters then deal with some species or higher taxons of marine mammals. First of them, which is dedicated to cetaceans, discuss the role of the *International Whaling Commission* in the protection of whales, its foundation - the *International Convention for the Regulation of Whaling* - and the impasse reached by the IWC. The focus is also given to the dispute between its members which is about to be settled by the International Court of Justice, to the fundamental question of whether the whaling should be resumed or not and to small cetaceans, for they are not protected under the ICRW. The chapter devoted to polar bears presents some of the most successful and inspiring conventions on the protection of wild animals that have ever been concluded - the *Agreement on the Conservation of Polar Bears* and the follow-up agreement between indigenous peoples of Alaska and Canada (*Inuvialuit - Inupiat Polar Bear Management Agreement in the Southern Beaufort Sea*). Even now, a few decades since their adoption, these two agreements, along with the *Convention for the Conservation of Antarctic Seals*, still stand out among others as a prime example of a well thought-out conservation regime. The attention is also drawn to the surprising effect of sport hunting and to the impact of climate warming on populations of these species. And finally, the chapter about the protection of pinnipeds treats not only relevant conventions, whose origins date back to the beginning of the last century, when the first multilateral convention on the protection of marine mammals - *Convention between the United States and Other Powers Providing for*

the Preservation and Protection of Fur Seals - was adopted, but also the ban on imports of sealskins and other seal products to the European Union.

Just as its chapters, this thesis concludes that even the best international conventions on the protection of wild fauna and flora fall short when faced with climate warming, probably the most serious threat to marine mammals in upcoming decades. Although polar bears, ringed seals and some other ice-dependent animals will hardly see the end of this century if the melting of sea ice continues at current rate, the question of how to stop or at least slow the warming of oceans is still left open and presents one of the most difficult challenges for the international community.

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce začíná stručným přehledem těch nejdůležitějších mezinárodních úmluv významných pro ochranu biodiverzity, na něž navazují tři kapitoly věnované některým druhům, respektive vyšším taxonům mořských savců, konkrétně pak kytovcům, ledním medvědům a ploutvonožcům. Cílem přitom nebyla pouze analýza příslušných mezinárodních úmluv, ale i rozbor některých zajímavých dílčích otázek, které doplňují a spoluutvářejí režim ochrany.

ABSTRACT

The present thesis begins with a brief overview of some of the most important international, mainly global conventions relevant to the protection of biological diversity in its entirety. Subsequent chapters then deal with some species or higher taxons of marine mammals, in particular with cetaceans, polar bears and pinnipeds. The aim was not only to analyse relevant international conventions, but also to discuss some interesting and precise questions that complete and form the conservation regime.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Kytovci; Lední medvědi; Ploutvonožci.

KEYWORDS:

Cetaceans; Polar Bears; Pinnipeds.

NÁZEV PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE:

Protection of Marine Mammals under International Law